

תמצית הש"ס

סיכומי גפ"ת קצרים וברורים ללומדי הדף היומי

גליון מיוחד | ענייני חורבן בית המקדש | תמוז ה'תשפ"ג

ענייני חורבן בית המקדש ואבילות

תמצית הש"ס

סיכומי גפ"ת קצרים וברורים ללומדי הדף היומי

גליון מיוחד | ענייני חורבן בית המקדש | תמוז ה'תשפ"ג

ברכות ג.

ג' משמרות יש בלילה, ועל כל משמור ומשמור יושב הקב"ה ושואג כארי ואומר 'אוי לבנים שבעוונותיהם החרבתי את ביתי ושרפתי את היכלי והגליתים לבין האומות'. ורבי יוסי שמע בת קול זו כשנכנס לחורבה, ואמר לו אליהו זכור לטוב שלא שעה זו בלבד אומרת כך, אלא בכל יום ג' פעמים, ובשעה שישראל נכנסים לבתי כנסיות ובתי מדרשות ועונים יהא שמיא הגדול מבורך הקב"ה מנענע ראשו ואומר אשרי המלך שמקלסים אותו בביתו (-בבית המקדש) כך, מה לו לאב שהגלה את בניו, ואוי להם לבנים שגלו מעל שלחן אביהם.

יומא ט:

מקדש ראשון חרב מפני עבודה זרה (דכתיב "קצר המצע מהשתרע" -מהשתרר עליו שני רעים) גילוי עריות (כדמצינו שבנות ציון הלכו בצורה שהכניסה יצר הרע בבחורי ישראל) ושפיכות דמים (דכתיב "וגם דם נקי שפך מנשה הרבה מאד"), והיו רשעים אלא שתלו בטחונם בקב"ה, והקב"ה הביא עליהם ג' גזירות כנגד ג' עבירות, כדכתיב "לכן בגללכם ציון שדה תיחרש וירושלים עיין תהיה והר הבית לבמות יער".

מקדש שני היו עוסקים בתורה ומצוות וגמ"ח וחרב מפני שנאת חנם, ללמדך ששקולה שנאת חנם כנגד ג' עבירות. ומה שמצינו שגם במקדש ראשון היה שנאת חנם, היינו בנשיאי ישראל.

ראשונים שנתגלה עוונם שלא היו מסתירים פשעיהם נתגלה קיצם "לפי מלאת לבבל שבעים שנה אפקוד אתכם", אחרונים שלא נתגלה עוונם שבני מקדש שני היו רשעים בסתר לא נתגלה קיצם.

רבי יוחנן אמר שטובה ציפורם של ראשונים מכריסם של אחרונים, אמר לו ריש לקיש שאחרונים עדיפי שעוסקים בתורה למרות שעבוד המלכויות, אמר לו רבי יוחנן בירה (-בית המקדש) תוכיח שחזרה לראשונים ולא חזרה לאחרונים, וכן אמר רבי אלעזר.

משמתו נביאים האחרונים חגי זכריה ומלאכי נסתלקה רוח הקודש מישראל ועדיין היו משתמשים בבית קול.

במקדש שני לא שרתה שכינה, י"מ משום שלא כולם עלו, וי"מ שגם אם כולם היו עולים לא היתה שורה שכינה, משום דפרסאי מבני יפת הם והם בנו את בית המקדש השני ואין השכינה שורה אלא על בית שנבנה ע"י זרעו של שם.

יומא ל"ח:

מעשה בדואג בן יוסף שמת אביו כשהיה קטן, ובכל יום אמו נתנה לבית המקדש זהב כשיעור המשקל שנתווסף בו, וכשגבר אויב טבחחו אמו ואכלתו, ועליו קונן ירמיהו "אם תאכלנה נשים פרים עוללי טיפוחים" ורוח הקודש משיבה ואומרת "אם יהרג במקדש ד' כהן ונביא" וזהו זכריה בן יהוידע הכהן.

יומא נ"ג:

משניטל הארון אבן היתה שם מימות נביאים ראשונים (-דוד ושמואל), גבוהה מן הארץ ג' אצבעות, ועליה היה נותן את הקטורת. והא דתניא שהארון ניטל, היינו כמ"ד שהארון נלקח לבבל ע"י נבוכדנצאר, דכתיב "ולתשובת השנה שלח המלך נבוכדנצאר ויביאהו בבלה עם כלי חמדת בית ד'", וי"א שהארון נגנז במקומו דכתיב "ויראו ראשי הבדים מן הקודש על פני הדביר ולא יראו החוצה ויהיו שם עד היום הזה". וי"א שהארון היה גנוז בלשכת דיר העצים.

תענית כ"ח: - ל:

ה' דברים ארעו ב"ז בתמוז- נשתברו הלוחות, (שבז' סיון עלה משה להר (אף למ"ד ניתנה תורה בו' בו), ואחר מ' יום ירד ושבר את הלוחות), ובטל התמיד מפני גזירת המלכות, והובקעה העיר בחורבן בית שני (ובבית ראשון הובקעה בט' תמוז), ושרף אפוסטמוס את התורה, והעמיד מנשה צלם בהיכל (והעמיד ב' צלמים, ונפל אחד על חבירו ושבר את ידו, ומצא כתוב על הצלם אתה רצית להחריב את הבית ידך אשלימת ליה, שאומר הצלם לחבירו אתה רצית להחריב ביתו של מקום שהטית ישראל אחריך, עשיתי בך נקמה ושלילתי את ידך לד'. ביאור אחר ידך השאלת לי.

ה' דברים שארעו בט' באב

כ"ט. נגזר על אבותינו שלא יכנסו לארץ. שהמשכן הוקם בשנה השניה בא' ניסן, ונסעו מהר סיני בכ' אייר, ג' ימים סרו מאחרי ד' ובכו על הבשר, וירד הבשר כ"ט יום, ונסגרה מרים ז' ימים, ובכ"ט סיון נשלחו המרגלים, וחזרו אחר מ' יום, וזה היה בט' באב מפני שהיה חודש תמוז מלא, ואמר הקב"ה באותו לילה אתם בכיתם בכיה של חנם ואני אקבע לכם בכיה לדורות.

חרב הבית בראשונה ובשניה, בז' אב נכנסו נכרים להיכל, ואכלו וקלקלו בו בשביעי ובשמיני, ובט' אב סמוך לחשיכה הציתו בו את האור, והיה הולך ודולק כל י' אב, וקבעו התענית בט' משום דאתחלתא דפורעניא עדיפא, (ורבי יוחנן אמר

שהוא היה קובע התענית ב' אב), והשני חרב בט' דמגלגלים זכות ליום זכאי וחובה ליום חייב. וחורבן הבית בראשונה ובשניה יצא במוצאי שבת ומוצאי שביעית במשמרת יהויריב, והלויים אמרו שירה ועמדו על דוכנם, ואמרו "וישב עליהם את אונם וברעתם יצמיתם" ולא הספיקו לומר "יצמיתם ד' אלו קינו" עד שבאו נכרים וכבשום. ואף שזה השיר של יום רביעי והבית נחרב ביום ראשון, נפלה בפיהם קינה זו.

נלכדה ביתר שהיתה עיר גדולה ודרו בה ישראל.

נחרשה העיר. ובאותה שעה גזרו להרוג את רבן גמליאל, ובא שר אחד ושאל אותו אם יביאהו לעולם הבא אם יצילו, ואמר כן ונשבע לו על כך, והפיל השר עצמו מהגג ומת, והיתה מקובל בידם שאם מת אחד מהם מתבטלת הגזירה, ויצאה בת קול ואמרה אדון זה מזומן לחיי העולם הבא.

משחרב הבית בראשונה נתקבצו כיתות כיתות של פרחי כהונה ומפתחות ההיכל בידן, ועלו לגג ההיכל ואמרו לפניו רבונו של עולם הואיל ולא זכינו להיות גזברים נאמנים יהיו מפתחות מסורות לך, וזרקום כלפי מעלה, ויצתה כעין פיסת יד וקיבלתן מהם, והם קפצו ונפלו לתוך האור. ועליהם קונן ישעיה הנביא "משא גיא חזיון מה לך אפוא כי עלית כולך לגגות וכו'".

כשם שמשנכנס אב ממעטים בשמחה, כך משנכנס אדר מרבים בשמחה, ומי שיש לו דין עם נכרי ישתמט מלדון באב שיש לו מזל רע, וידון באדר שאז מזלו בריא.

מה אסור לעשות לפני תשעה באב

ובתשעה באב

חז"ל תיקנו ניהוגי אבילות עוד לפני תשעה באב, יש דברים שאסורים כבר בשבוע שחל בו תשעה באב, ויש דברים שאסורים רק בסעודה המפסקת, ויש דברים שאסורים רק בתשעה באב, וכדלהלן.

שבת שחל ט' אב בתוכה - באותו שבוע, אסורים לספר ולכבס. לרב נחמן ורבי אלעזר מותר לכבס ולהניח, (והא דתנן בחמישי מותרים מפני כבוד השבת, היינו במי שאין לו אלא חלוק אחד ואם לא יכבס עכשיו לא יוכל לכבסו לפני שבת, כדמצינו שמי שיש לו רק חלוק אחד מותר לכבסו בחול המועד אפילו אם כיבסו לפני המועד, מחמת הכינים. וכתבו התוס' (ד"ה מי) שרק אם ניכר שיש לו רק חלוק אחד מותר, ומ"מ מותר לכבס בגדי תינוקות כדי לשכב, שכיון שרגילים להחליף בגדיהם וכל שעה התינוק צריך את כל בגדיו הוי כיש לו רק חלוק אחד, ולכן רגילים לכבסם בחול המועד), והגמרא מקשה על דבריהם, ולרב ששת אסור אף לכבס ולהניח דנראה כמסיח דעתו שעוסק בכיבוס בגדים. גיהוצ בבבל אינו יפה אלא ככיבוס של ארץ ישראל ואסור לגהץ אפילו כדי להניח לאחר תשעה באב,

ומותר לכבס, כלי פשתן אין בהם איסור גיהוץ, ומ"מ אסור ללובשם מגוהצים.

ובברייתא איתא שלר"מ אסור לספר ולכבס מראש חודש עד התענית, ולרבי יהודה אסור כל החודש, ולרשב"ג אסור רק אותו שבוע, ולהלכה אסור רק משבוע שחל בו כרשב"ג, ולאחר התענית מותר כר"מ. ואף ששלחו משמיה דרבי יוחנן שמותר לכבס כלי פשתן, רש"י החמיר שלא לתת סדינים לכובס בשבוע שחל בו ט"ב קודם התענית, ואם חל ט"ב ביום חמישי מותר לספר מחצות ואילך מפני כבוד השבת, דאין להמתין עד ערב שבת מפני טורח השבת. תוד"ה ותרוויהו.

חל ט' באב בערב שבת מותרים לכבס בחמישי מפני כבוד השבת, ואם לא כיבס בחמישי מותר בערב שבת מן המנחה ולמעלה, ומ"מ לייט עלה אביי. ואם ט"ב חל ביום רביעי מותר לכבס בערב שבת, מפני שת"ב אוסר רק לפניו ולא לאחריו.

קריאת התורה בט' באב - לת"ק אם ט' באב חל בשני או בחמישי קורים שלשה כתקנת עזרא בכל שני וחמישי, ומפטיר אחד -האחרון שבאותם שלשה (דאין מוסיפים בחול יותר מג' ובר"ח יותר מד', ורק בשבת ויו"ט יכולים להוסיף. ומכאן מוכיח ר"ת שמפטיר עולה למנין שבעה. תוד"ה בשני), ואם חל בשלישי או ברביעי קורא אחד ומפטיר אותו אחד שקרא, ולרבי יוסי לעולם קוראים שלשה ומפטיר אחד.

ט' באב שחל בשבת או ביום ראשון אוכל ושותה בשבת כל צרכו, ומעלה על שולחנו אפי' כסעודת שלמה בשעתו -כשהיה מלך.

ל' דיני ערב ט' באב - לת"ק דמתני' אסור לאכול ב' תבשילים, ולא יאכל בשר ולא ישתה יין. ואמר רב יהודה שדין זה דווקא בסעודה האחרונה, ודווקא אם אוכל אותה לאחר שש שעות. ולרשב"ג ישנה, וביאר רב יהודה דהיינו שאם רגיל לאכול ב' תבשילין יאכל אחד, ואם רגיל אכול עם י' בני אדם שסועדים עימו לכבודו יאכל עם ה', ואם רגיל לשתות י' כוסות ישתה ה', ודווקא אם אוכלה משש שעות ולמעלה. ובברייתא אחרת איתא שלר"מ אסור לאכול ב' תבשילין ולאכול בשר ולשתות יין, ולחכמים ישנה בשני תבשילין, ולענין בשר ויין אם רגיל לאכול ליטרא בשר יאכל חצי ליטרא, ואם רגיל לשתות לוג יין ישתה חצי לוג, ואם אינו רגיל כלל אסור לגמרי, ולרשב"ג אם היה רגיל לאכול צנן או דג או בשר מליח (שאינו כשלמים שאם שה במלחו שני ימים ולילה אחד מותר, דבזמן אכילת שלמים אשכחן דאיקרי בשר) אחר סעודתו הרשות בידו לפי שאין בו טעם כ"כ אחר ששהה ג' ימים במלח, וכן יין מגיתו כל זמן שהוא תוסס שהוא חדש ומתוק, ואינו טוב כיין ישן, ומשלשל ומזיק, מותר לשתות. (ואיתא בברייתא שיין תוסס אין בו משום גילוי מפני שהנחש בורח מרתיחתו ואינו שותהו, וזמן תסיסתו ג' ימים). ובברייתא אחרת מבואר שרק בסעודה שהיא משום תשעה באב כגון סעודה שמפסיק בה אסורים בבשר ויין, אבל בסעודה שמפסיק בה בתענית, או בערב ת"ב אם אינו מפסיק בה מותר. ולרבי יוסי כל זמן שמותר לאכול

שאר דברים, והיינו אפילו בזמן סעודה המפסקת מותר לרחוץ.

מהם ב' תבשילין - רש"י במתני' כתב דהיינו בשר ודגים או בשר וביצים שעליו או דג וביצה שעליו. והתוס' (ד"ה ערב ט"ב) כתבו דהיינו בשתי קדירות, כגון שקורין העולם אכלנו ב' מינים, אבל תבשיל שעושים מבצלים ומגבינה ומביצים מותר, אע"פ שאין רגילים לאכול בצלים חיים מפני שהם קשין לכל גופו של אדם כחרבות, מ"מ מאחר שאין עושים מהם תבשיל בפני עצמם אינו קרוי תבשיל כדי לאסור הביצים שמשימים עמהם. ודבר שהוא נאכל כמו שהוא חי כמו חלב גבינה ותפוחים אינם נחשבים תבשיל.

עוד כתבו התוס' (ד"ה ואע"ג) שלדידן אסור לאכול בשר אפי' מלוח מזמן מרובה, כיון שאנו רגילים לאכול בשר מליח, וכן צריך למעט בשתית שיכר או משקה אחר, וצריך לשנות מקומו שהוא רגיל לאכול בו, כר"י בר' אילעאי שישב ואכל ערב ט"ב בין תנור לכיריים שזה מקום מנוול.

איסורי ט' באב - כל מצוות הנהגות באבל נוהגות בט' באב, ואסור באכילה ובשתיה (אף שזה מותר לאבל) וברחיצה ובסיכה ובנעילת הסנדל ובתשמיש המיטה, ואסור ללמוד תורה נביאים וכתובים ומשנה ותלמוד ומדרש הלכות ואגדות דכתיב בהו "משמחי לב", ובדברים שאינו רגיל מותר שכיון שאינו יודע יש לו צער, ומותר בקינות ובאיוב ובדברים הרעים, ותשב"ר בטלים בו, דכתיב "פקודי ד' ישרים משמחי לב". ולרבי יהודה אסור ללמוד ולשנות גם דבר שאינו רגיל בו.

כך מנהגו של ר"י ברבי אלעאי ערב ט' באב היו מביאים לו פת חריבה במלח, ויושב בין תנור לכיריים -מקום מנוול שבבית, ואוכל ושותה עליה, ודומה כמי שמתו מוטל לפניו.

ל': מלאכה בט' באב - תלוי במנהג המקום, ות"ח בטלים בכל מקום, ולרשב"ג לעולם יעשה אדם עצמו כת"ח, כדי שיצטער.

חייב אדם לצער ולמעט בכבודו ובהנאותיו בתשעה באב, שאם היה רגיל לשכב על שני כרים לא ישכב כי אם על אחד, אבל עוברות ומניקות אינן חייבות כ"כ. ואוכלים סעודה המפסקת מבעוד יום (וה"ה ביוה"כ), ומ"מ אם עדיין היום גדול מותר לאכול ולשתות אחרי סעודה המפסקת אפילו בערב יוה"כ, וכל שכן בערב תשעה באב. תוד"ה כל.

כל האוכל ושותה בט' באב כאילו אכל ושתה ביוה"כ, וכל האוכל בשר ושותה יין בסעודה המפסקת עליו הכתוב אומר ותהי עווונותם על עצמותם, וכל העושה מלאכה אינו רואה סימן ברכה מאותה מלאכה, וכל שאינו מתאבל על ירושלים אינו זוכה ורואה בשמחתה.

רבי יהודה מחייב **בכפית המיטה** -להופכה על פניה ולא יישן עליה, וכופה גם שאר מיטות שבבית אף שאינו שוכב בהם, ומ"מ מי שאינו יכול כגון עוברות ומניקות פטורות מכפית המיטה. ולחכמים אינו כופה שאר מיטות. ולהלכה אין חייבים כלל לכפות המיטה וכתנא דמתני'. והאיזנא דחיישינם לכשפים אין עושים כפית המיטה אפילו באבל. תוד"ה אמר.

ט"ו באב ויוה"כ

הגמרא מבארת אלו דברים טובים אירעו בט"ו באב וביום הכיפורים, ומה היו בנות ישראל עושות בהם.

לא היו ימים טובים לישראל כט"ו באב וכיום הכיפורים. יוה"כ משום שהוא יום סליחה

ומחילה וניתנו בו לוחות אחרונות (שבי"ז תמוז ירד משה מן ההר תחילה ושיבר את הלוחות, ובי"ח טחן את העגל ודן את הפושעים, ועלה למורם ושהה שם פ' יום, מ' יום בתפילה ומ' יום כבראשונה, וכיון שתמוז ואלול חסרים נמצא שירד בבוקר י' תשרי, וליל הצום השלים כנגד ליל י"ז בתמוז, ואותו היום נקבע ליום כפור להודיע שהקב"ה מחל וניחם על הרעה אשר דבר לעשות לעמו, ועל כן נקבע צום כפור בעשרה בתשרי). וט"ו באב מפני שהותרו שבטים זה בזה, וי"א שהותר שבט בנימין לבוא בקהל לפי שנשבעו ישראל מלהנשא להם, וי"א שכלו בו מתי מדבר (דכל ארבעים שנה שהיו במדבר בכל ערב תשעה באב היה הכרוז יוצא ואומר צאו לחפור, והיה כל אחד ואחד יוצא וחופר לו קבר, וישן בו, שמא ימות קודם שיחפור, ולמחר הכרוז יוצא וקורא יבדלו חיים מן המתים, וכל שהיה בו נפש חיים היה עומד ויוצא, ובשנת ארבעים שנה עשו ולמחר עמדו כולם חיים, וחשבו שטעו בחשבון, וחזרו ושכבו בקבריהם בלילות עד ליל ט"ו באב, וכיון שראו שנתמלאה הלבנה בחמשה עשר, ולא מת אחד מהם ידעו שחשבון חדש מכוון, וכבר נשלמו ארבעים שנה של גזרה, וקבעו אותו הדור לאותו היום יום טוב. רש"י. והתוס' (ד"ה יום שכלו) מביאים שלרשב"ם מתו רק בט"ב, ובכל ט"ב מתו יותר מכ"א אלף, (ואותו יותר עלה לט"ו אלף במ' שנים). וי"מ שמתו בכל יום, אבל הרוב מתו בט"ב, ובט"ו באב לא מתו כלל ועשו יו"ט), וחזר הדיבור למשה ביחוד וחיבה, (וי"מ שהדיבור לא היה פה אל פה אלא בחזיון לילה, ויש גמגום בפירוש זה), וי"א שביטלו בו את השומרים שהושיב ירבעם למנוע העליה לרגל לירושלים, וי"א שניתנו בו הרוגי ביתר לקבורה (ותיקנו באותו היום ברכת הטוב והמטיב בברכת המזון, הטוב שלא הסריחו והמיטיב שניתנו לקבורה. ולכן תיקנו ברכת הטוב והמטיב על שינוי יין יותר מעל שאר דברים. תוד"ה תיקנו), וי"א שהשלימו כריתת עצים למערכה (שאז תשש כוחה של חמה והעצים אינם יבשים וחוששים שיהיה בהם תולעת שהם פסולים למערכה).

נדרים פ"א.

על מה אבדה הארץ - דבר זה נשאל לחכמים דכתיב "מי האיש החכם", ולנביאים דכתיב "ואשר דיבר פי ד' אליו ויגידה", ולא פירשוהו, עד שפירש הקב"ה בעצמו דכתיב "ויאמר ד' " משמע שרק הקב"ה בעצמו ידע דבר זה, מפני שלא בירכו בתורה תחילה, וזהו "את תורתי אשר נתתי לפניכם" כלומר ברכה שצייתי לברך לפניהם, דאין לומר "עזבם את תורתי" כפשוטו, דא"כ החטא גלוי, אלא בהכרח שעסקו בתורה תמיד, אלא שהיו מזלזלים בברכתה, לפי שלא היתה חשובה בעיניהם כ"כ, שלא היו עוסקים בה לשמה.

גיטין נ"ה: - נ"ח.

מאורעות החורבן

זהירות מעשית מעשים שיכולים לגרום לדברים רעים - מאי דכתיב "אשרי אדם מפחד תמיד ומקשה" ליבו יפול ברעה שדואא לראות מה יכול לקרות ממעשהו, ממעשה דקמצא ובר קמצא התגלגל חורבן ירושלים¹, ממעשה דתרנגול ותרנגולת התגלגל חורבן טור מלכא, וממעשה שהיו עם דופן מרכבה התגלגל חורבן ביתר,

^[1] שתחילת החורבן היה ע"י שנאת חינם, כדאיתא ביומא ט: שבית שני שהיו עוסקים בתורה ומצוות חרב מפני שנאת חינם. מהרש"א.

וכדלהלן. וכתבו התוס' (ד"ה אשרי) שבברכות איתא שאין לפחד סתם, אלא לפחד שלא לשכוח תלמודו ולחזור עליו תמיד, וכן הכא לא היה להם לבטוח על רוב טובתם ושלוותם ולבייש את בר קמצא וכו' והיה להם לפחד מהפרענות, דזה אינו פחד חנינם.²

קמצא ובר קמצא – היה אדם שהיה לו אוהב קמצא ושונא בר קמצא³, וכשעשה סעודה שמשו הזמין את בר קמצא, וכשהגיע לא הסכים בעל הסעודה שישאר שם אפי' אם ישלם דמי כל הסעודה, והוציאוהו, ובר קמצא אמר שאם רבנן לא מחו⁴ א"כ נחא להו, והלך והלשין למלך שהיהודים מרדו בו, ואמר למלך שישלח קרבן שהרי עכו"ם נודרים נדרים ונדבות כישראל, דכתיב "איש איש" לרבות עכו"ם, ויראה שלא יקריבוהו, ושלא עגלא תילתא⁵ עגל בריא וטוב (ואין הפירוש עגל שלישי לבטן או שגדל שלישי. תוד"ה עגלא). והטיל בו מום בניב שפתים⁶ שפה העליונה, וי"א בדוקין שבעין⁷, שאינו מום לעכו"ם להקריב בבמה, כיון שאינו מחוסר אבר, וכשהגיע לבית המקדש אמר זכריה בן אבקולס שלא יקריבו שלא יאמרו שבעלי מומין קרבים⁸, ולא יהרגוהו שלא יאמר שמטיל מום בקדשים ועבר על "כל מום לא יהיה בו" יהרג. ואמר רבי יוחנן שענוותנותו של זכריה שסבל את בר קמצא ולא הרגו, גרמה לחורבן ולגלות⁹.

נ"ן. ושלח טיטוס את נירון קיסר ונירון זרק חץ לכל הרוחות לקסום קסם¹⁰, וכל החיצים נפלו בירושלים, אמנם לאחר שתינוק אמר לו את הפסוק "ונתתי את נקמתי באדום ביד עמי ישראל"¹¹ (ויצא ממנו ר"מ), הבין נירון שהקב"ה רוצה להחריב את ביתו ולנגב ידו במי שיעשה זאת נתגיייר, ושלחו את **אספסינוס** והטיל מצור ג' שנים.

היו בירושלים **ג' עשירים**, נקדימון בן גוריון (שנקדה חמה בעבורו¹²), כלבא שבוע (שהרעב ככלב יוצא מביתו שבע), בן ציצית הכסת (שציצתו נגרת ע"ג כסתות – שהיה הולך רק ע"ג כסתות, וי"א ששמו בן ציצית ונקרא כסת מפני שכסתו

מוטלת בין גדולי רומי כשהיה הולך להקביל את פני הקיסר), והיה לאחד חטים ושעורים, ולשני יין מלח ושמון, ולשלישי עצים (ושיבחו רבנן לבעל העצים מפני שצריך ס' אוצרות עצים לאוצר חטים אחד), והיה בזה להספיק לכ"א שנים, והחכמים רצו לעשות שלום, ולא רצו החכמים להלחם כי לא יוכלו לנצחם, ובאו הבריונים אנשים ריקים ופוחזים למלחמה, ושרפו את האוצרות הללו כדי שיזכרו להלחם¹³, ונעשה רעב.

מרתא בת בייתוס¹⁴ שלחה לקנות לה סולת ולא מצא רק פת נקיה, ואח"כ מצא רק פת קיבר, ובסוף לא נשאר אפי' קמח שעורים¹⁵, והורידה מנעלה ויצאה לחפש אוכל (כמאמר הכתוב "הרכה בך והענוגה וכו'") ומתה מחמת איסטניסותה כיון שנדבקה לה צואה לרגלה, וי"א מפני שאכלה גרוגרת של רבי צדוק (שצם מ' שנים למנוע את החורבן¹⁶), והיה מוצץ גרוגרת וזורקה מפני שלא היה יכול לבלוע דבר עבה), והוציאה כל זהבה וכספה והשליכה לחוץ (כמאמר הפסוק "כספם בחוצות ישליכו"¹⁷).

רבן יוחנן בן זכאי שלח לאבא סיקרא ראש הבריונים שהיה בן אחותו לשאול עד מתי יגרמו לעם למות ברעב ולא יניחו לעשות שלום¹⁸, ואמר לו שהוא לא יכול לסרב להם מפני שיהרגוהו, והציע לריב"ז שיעשה עצמו כחולה וישימו דבר מסריח במיטתו כגון נבילה, ויאמרו שמת, ורק תלמידיו ישאו את מיטתו¹⁹, ויצא מירושלים לדבר עם הרומאים, ואמר להם אבא סיקרא שלא ידקרוהו לבדוק אם הוא מערים עליהם, שלא יאמרו הרומאים שאפילו רבם דקרו, ולא ידחפוהו אולי יצק, שלא יאמרו רבם דחפו, וכך יצא.

נ"ן: רבן יוחנן בן זכאי ואספסינוס – בא ריב"ז לפני אספסינוס ואמר לו שלמא עלך מלכא שלמא עלך מלכא²⁰, ואמר לו שהוא חייב מיתה מפני שקרא לו מלך סתם והתעלל בו²¹, ומפני שאם הוא מלך מדוע לא הגיע עד עכשיו, ואמר לו ריב"ז

שאם לא יהיה מלך לא היתה ירושלים נמסרת בידו, דכתיב "והלבנון באדיר יפול"²², וכיון שכבר צר עליה ג' שנים והיה רעב, הוי כאילו נמסרה בידו (תוד"ה אי), ולא הגיע עד עתה כי הבריונים לא נתנו לו, ואמר לו אספסינוס במשל שחבית שיש עליה דרקון שוברים את החבית בשביל שילך הדרקון והיה להם להשחית חומת העיר כדי להשליך הבריונים מתוכה²³, והקב"ה "משיב חכמים אחור וכו'"²⁴, ולכן לא ענה לו שלוקחים את הדרקון בצבת, ורצו להוציאם מהעיר ולעשות עימו שלום, ואז הגיע שליח מרומי והודיע לו שמת הקיסר והוא נתמנה במקומו, והיתה עליו נעל אחת ולא יכל ללבוש את השניה או להסיר את הראשונה, ואמר לו ריב"ז ש"שמועה טובה תדשן עצם"²⁵, ותקנתו שיביאו שונאו לפניו ו"רוח נכאה תיבש גרם", וכך עשה, ואמר לו אספסינוס שאם הוא חכם כ"כ למה לא הגיע עד עתה, וענה לו כנ"ל, ואמר לו אספסינוס את המשל הנ"ל, ואמר לו שהוא הולך ויבוא אחר במקומו, ושיבקש ממנו משהו, וביקש ממנו ריב"ז את יבנה שלא יחריבה וחכמיה שלא יהרגם, ואת שושלת ר"ג שלא יהרגו את משפחת הנשיא, שלא יכלה שלטון בית דוד, ורופאים שירפאו את רבי צדוק לפי שנתקצרו מעיו בתעניותיו, וסיכל הקב"ה דעתו שלא יבקש שיעזוב את ירושלים, וריב"ז חשב שאם יבקש זאת לא יסכים לכלום, (ורפאו את רבי צדוק לאט לאט שנתנו לו מי סובין וכו'), ושלח אספסינוס את טיטוס.

טיטוס חירף וגידף כלפי מעלה, "ואמר אי אלוהימו צור חסיו בו", ותפס זונה ועבר עבירה בקודש הקדשים ע"ג ס"ת, וגידר את הפרוכת ונעשה נס והיה דם מבצבץ ויוצא להודיע שקשה לפני המקום חורבן בית המקדש. (תוד"ה ונעשה). וכסבור הרג את עצמו כינוי כלפי מעלה, (ודרשו על זה "מי כמוך חסין" – (מתאפק) י'ה"כ" ששומע ניאוצו וגידופו ושותק, וי"א "מי כמוך באלים" – באילמים), ועשה מהפרוכת סל²⁷ ושם בה את כל כלי המקדש והלך בספינה לעירו, וכשעמד עליו נחשול אמר שכמדומה שאלוקיהם של אלו²⁸ אין

¹⁸ שאם שהם אמרו שילחמו וינצחו, לדעת רבנן לא היו מצליחים. מהרש"א.
¹⁹ דרך הצדיקים להקפיד על כך, כדמצינו שיעקב ציווה שרק בניו ישאוהו. מהרש"א.
²⁰ כדאיתא לקמן ס"ב. שכופלים שלום למלך. מהרש"א.
²¹ ולולא פירוש רש"י נראה שטען שהוא זלזל בכבוד המלך שהיה באותה שעה. מהרש"א.
²² ואף דפשטיה דקרא מדבר על מפלת סנחריב וחיילותיו, מ"מ יש לדורשו על חורבן המקדש. מהרש"א.
²³ והמהרש"א מבאר ששוברים את החבית כדי להרוג את הדרקון, ודבש הוא משקה שיש בו משום גילוי מפני שהנחש יכול להטיל בו ארס, וכדאי להפסיד קצת מהדבש בשביל להרוג את הדרקון, וכמו כן יש לשרוף חומת העיר אע"פ שמפסיד קצת מהעיר בשביל להרוג את הבריונים.
²⁴ שעון העיר גרם שלא תהיה לו חכמה לענות. מהרש"א.
²⁵ ואין זה מחמת חולי כמו שחשב. מהרש"א.
²⁶ ורישא דקרא "ונורא על כל סביביו", שמידת בשר ודם לוותר לאוהביו ולדקדק עם שונאיו, והקב"ה מדקדק עם חסידיו כחוט השערה כדי שיקבלו שכרם בעולם הבא, ומאריך אף לרשעים כדי לטורדם מהעולם הבא. מהרש"א.
²⁷ שאף שלא היה צריך ליטול אלא כלי כסף וזהב, נטל הפרוכת כדי להשתבח בטיפת דם שהרג את עצמו. מהרש"א.
²⁸ שמה שנשבע שלא יביא מבול לעולם אין זה אלוהיהם של אלו. מהרש"א.

² ובמהרש"א מבאר בדעת רש"י שהכונה לבני טור מלכא וביתר, שראו מה שקרה בירושלים ולא שמרו עצמם מתקלה, ונענשו מפני שלא התאבלו על ירושלים.
³ ואפשר שהיו אב ובנו, והבן חשב שכיון שהוא אוהב את אביו הוא רוצה להשלים איתו, ואיתא בעירובין ס"ה: כל המתפתה ביינו יש בו מדעת קונו שנאמר "וירח ד' את ריח הניחוח" והיינו שמי שיש לו שנאה על חבר מפני שעשה לו שלא כהוגן וחבירו מזמינו למשתה ומחמת כך הוא עושה עימו שלום, הרי הוא כמו הקב"ה שמתפתה ע"י הקרבן אע"פ שהכל שלו, אמנם בעל הסעודה לא היה בו מדעת קונו, וטען לבר מצרא שאין עלה על דעתו שהוא הזמין אותו לסעודה. מהרש"א.
⁴ וי"ל שלא מחו מפני שלא היה בידם למחות, או מפני שהחנופה גברה באותו דור כדאיתא בסוטה מ"א: . מהרש"א.
⁵ לרמז הא דכתיב בחטא העגל "וביום פקדי ופקדתי", כדאיתא בסנהדרין ק"ב. לגבי חורבן בית ראשון. ואולי מה שאמר עגלא תילתא בא לרמז מה דאיתא שם שעד ירבעם היו יונקים מעגל אחד ומכאן ואילך מב' וג' עגלים. מהרש"א.
⁶ לרמז שהיו באותו דור בעלי לשון הרע. מהרש"א.
⁷ לרמז שהיו בהם צרי עין. מהרש"א.
⁸ ואף שמשום שלום מלכות מותר להקריב, חשש שיאמרו שמותר להקריב בכל אופן. מהרש"א.
⁹ שאף שנגזרה הגלות משום שנאת חנינם, אפשר שהבית לא היה נחרב. מהרש"א.
¹⁰ ונראה שעשה זאת סמו לירושלים, וא"כ החץ שזרק לצד ירושלים לא היה חידוש מה שנפל בירושלים, ואפשר

גבורתו אלא במים כמו אצל פרעה וסיסרא, ויצאה בת קול ואמרה שתבוא עליו למלחמה בריה קלה שמכניסה ולא מוציאה, ונכנס יתוש בחוטמו וניקר במוחו ז' שנים²⁹, (ולא נעשה טריפה מפני שנכנס דרך חוטמו ולא ניקב הקרום, ועוד דיש לחלק בטריפה בין אדם לבהמה. תוד"ה וניקר). וכששמע קול נפח פסק מלנקר, ושכר נפחים שידפוק לפניו, וליהודי לא היה משלם, ולאחר ל' יום לא השפיעו הדפיקות על היתוש, וכשמת מצאו במוחו כציפור דרור משקל ב' סלעים, וי"א כגזול³⁰ בן שנה משקל ב' ליטרין, והיה פיו של נחושת וציפורניו של ברזל, וציווה שישרפוהו ויפזרו אפרו לז' ימים³¹ כדי שלא יעמידהו הקב"ה בדין.

אונקלוס היה בן אחותו וכשרצה להתגייר העלהו באוב ואמר לו טיטוס שישאל חשובים שם אולם מצוותיהם מרובות וא"א לקיימם³², ושיתגרה בהם ויהיה לראש, והוא נענש ששורפים אותו ומפזרים אפרו על ז' ימים, כמו שפסק לעצמו, ובלעם ענה לו שישאל חשובים אך לא ידרוש שלומם וטובתם³³, ונענש בשכבת זרע ורתחת מידה כנגד מידה על שבעצתו התחיל העם לזנות אל בנות מואב³⁴, ופושעי ישראל אמר לו שישאל חשובים ושידרוש טובתם וכל הנוגע בהם כאילו נוגע בבבת עינו³⁵, ונענש בצואה ורתחת לפי שהלעיג על דברי חכמים³⁶, בא וראה מה בין פושעי ישראל לנביאי האומות.

נ"ז. בא וראה כוחה של בושא, שסייע הקב"ה לבר קמצא.

אתרנגולא ותרנגולתא חרוב טור מלכא - שהיו רגילים להוציא לפני החתן והכלה תרנגול ותרנגולת, לסימן שיפרו וירבו, ופעם אחת לקחו מהם הרומאים את התרנגולים³⁷, ובאו ישראל והרגום, ואמרו לקיסר שהיהודים מרדו בו, ובא להלחם בהם, והיה אחד ששמו בר דרומא שהיה קופץ למרחק מיל והתפלל הקיסר שלא יפול בידי אדם אחד, ואמר בר דרומא "הלא אתה אלוקים זנחתנו ולא תצא אלהים בצבאותינו" (ודוד אמר זאת בלשון תימה³⁸) ונכנס לבית הכסא והכישו נחש ומת, ואמר הקיסר שכיון שנעשה לו נס יעזבם, ושמוחו בטור מלכא מאד³⁹, וכששמע זאת הקיסר בא להלחם והרגו בהם ג' ימים וג' לילות. והיו בהר המלך שישים ריבוא עיירות, וכל אחת היו בה כיוצאי מצרים, מלבד

שלוש שהיו בה כפלים, ואף שהמקום כיום אין בו מקום לשישים ריבוא קנים, מ"מ ארץ ישראל היא "ארץ צבי" שמתרווחת ומתכווצת לפי היושבים עליה.

כפר סכניא של מצרים - מעשה בארוס וארוסתו מאותה העיר שנשבו לבין העובדי כוכבים, והשיאום זה לזה, אמרה לו בבקשה ממך אל תגע בי שאין לי כתובה ממך⁴⁰, ולא נגע בה עד יום מותו, וכשמת אמרה להן סיפדו לזה שפטפט ביצרו יוטר מיוסף⁴¹, שהרי הוא היה עמה כל יום באותה מיטה, וגם היתה אשתו. ועוד היה מעשה שהתייקר השער ובדקו ומצאו אב ובנו שבאו על נערה מאורסה ביום הכפורים והביאום לבית דין וסקלום, וחזר השער למקומו. ועוד היה מעשה באדם אחד שנתן עינו באשתו לגרשה והיתה כתובתה מרובה, מה עשה, הלך וזימן את שושבינו, והאכילן והשקן ושיכרן, והשכיבן על מיטה אחת, והביא לובן ביצה והטיל ביניהן⁴², ובעצת בבא בן בוטא⁴³ בדקו וראו שהוא סולד (- מתייבש ומגליד) מן האור כלובן ביצה, והביאוהו לבי"ד והלקוהו והגבוהו כתובה. ואף שהיו כ"כ צדיקים⁴⁴ נענשו לפי שלא התאבלו על ירושלים⁴⁵.

אשקא דריספק חרוב ביתר - שהיו שותלים ארז בכל לידה וכשהיו נישאים היו עושים מזה חופה, ופעם אחת קצצו ארז עבור מרכבתה של בת הקיסר⁴⁶ והתנפלו עליהם היהודים, ואמרו לקיסר שהם מרדו. ונכנסו שמונים אלף ראשי גייסות והרגו בהם, ונשפך דם רב עד הים וזיבל את הכרמים לשבע שנים, ומצאו מ' סאה בתי תפילין של יד, וק"כ סאה בתי תפילין של ראש מפני שהפרשיות מחולקות בו לד' בתים והבתים מחולקים ויש רווח ביניהם והם קבועים על מושב אחד. והיו שם ד' מאות בתי כנסיות ובכל אחד ד' מאות מלדי תינוקות ולכל מלמד היו ד' מאות תינוקות, וכשגבר האויב כרכום בספריהם והציתום באש. ועוד מצאו בחורבן בית ראשון ארבעה (וי"א תשעה) קבין של מלך על אבן אחת.

נ"ז: ובוזראדן ראה את דמו של זכריה (בן יהוידע הכהן שהרגוהו במצות יואש כשהשתחו לו ועשאוהו אלוה) **רותח** וחייב את היהודים לספר לו מה זה, ואמרו לו שזה נביא שהיה מוכיחם במילי דשמיא והרגוהו, ובר כמה שנים דמו לא נח, והרג סנהדרין

גדולה וקטנה בחורים ובתולות ותשב"ר ולא נח הדם, עד ששאלו אם יאבד את כולם ונח הדם, וכשראה נבזראדן כמה העונש על הריגת נפש אחת, חשב כמה יהיה ענשו על הריגת הרבה נפשות, וציווה לביתו מה יעשו עם נכסיו ונעשה גר צדק, (ונעמן היה גר תושב שקיבל על עצמו רק שלא לעבוד ע"ז).

מבני בניו של המן למדו תורה בבני ברק, ושל סיסרא לימדו תינוקות בירושלים, ושל סנחריב לימדו תורה ברבים והם שמעיה ואבטליון.

אדריינוס הרג באלכסנדריא של מצרים כפלים כיוצאי מצרים (והא דאיתא בסוכה נ"א: שאלכסנדרוס מוקדון הרגם והחריבה, שמא נתייבשה ב' פעמים. תוד"ה זה), ואספסינוס הרג בביתר ד' מאות ריבות וי"א ד' אלפים ריבוא.

אין לך תפילה שמועילה שאין בה מזרעו של יעקב, ואין מלחמה שנוצחת שאין בה מזרעו של עשיו.

הקב"ה הראה לדוד חורבן בית ראשון וחורבן בית שני.

מעשה בד' מאות ילדים וילדות שנישבו והרגישו למה שבו אותם, וקפצו לים. ואף דאיתא בע"ז מוטב יטלנה מי שנתנה ואל יחבול בעצמו, הכא היו מפחדים שלא יעמדו ביסורים ויחטאו, ועוד שהיו מענים אותם בעל כורחם ולא היו הורגים אותם. תוד"ה קפצו.

עליך הורגנו כל היום וכו' - י"מ שזה אשה ושבעת בניה שהובאו לפני הקיסר ואמר להם שיעבדו עבודת כוכבים ולא הסכימו (וכל אחד אמר פסוק אחר על איסור עבודה זרה) והרגום, ולשביעי הציע הקיסר שיזרוק את חותמתו ויתכופף להרימה ולא הסכים והרגו, ואמם אמרה שהיא עקדה ז' מזבחות, ועלתה לגג ונפלה ומתה. וי"מ הפסוק על מצות מילה, וי"מ על ת"ח שמראים הלכות שחיטה בעצמם (שאין לעשות כך שמא יתחבנו בגרונו, וכן לא יראה בעצמו צרעת ונגעים שמסוכן שיבואו עליו), וי"א על ת"ח שממיתים עצמם על ד"ת (שעי"ז ד"ת מתקיימים).

נ"ח. בני ציון היקרים המסולאים בפז - שהיו מגנים את הפז ביופיים, והיו חשובים שברומאים מביאים אותם ומשמשים כנגדם (במקום כנגד

של בועז, והוא פטפט ביצרו יותר מבוועז בתרתי, שלא היתה אשתו ולא היה זה כל יום, ויותר מפלטי בחדא, שלא היתה אשתו שהרי היתה מקודשת לדוד. ונקט יותר מיוסף, כדי לומר שבשלשה דברים היה יותר מיוסף. מהרש"א.

42 ולא היו שם עידי יחוד או עידי ביאה, אלא עדים על הלובן ביצה, שהם עידי כיעור, וקאמר שהיו צדיקים לאוסרם בעידי כיעור כאלו ולא לתלות בראית קרי. מהרש"א.

43 ואף שבבא בן בוטא היה בזמן הורדוס הרבה לפני החורבן, מסתמא בשעת החורבן ג"כ היו צדיקים. מהרש"א.

44 שאף שאב ובנו שבאו על נערה המאורסה זה מהעבירות הגדולות, לא היה בהם אלא עוון זה. מהרש"א.

45 שמפני שאנשי ירושלים היו חשובים יותר בחכמה ושהיו עולים לשם לרגל היו שונאים אותם ולא הצטערו על החורבן. מהרש"א.

46 מפני שחשבו שקצצו ארז לסימן למעט את הזכרים. מהרש"א.

34 ועוד י"ל מפני ששכב עם אתונו. מהרש"א.

35 שכמו שבזה משחית אורו כך הנוגע בישראל משחית ומכבה אורו של עולם. מהרש"א.

36 שהוא מתבזה מפני שביזה דברי חכמים. מהרש"א.

37 שלא נאמרה ברכת פרו ורבו בבהמה וחיה אלא בעופות ודגים ואדם, ולקחו תרנגולים מפני שתרגול נקרא גבר. מהרש"א.

38 שהרי כל הפרק שם מדבר על ישועות ד'. מהרש"א.

39 והיה להם להודות על הנס, אבל הם אמרו שהמלך הלך בזכות גבורתם. מהרש"א.

40 משמע שארוסה אין לה כתובה, ואפשר שכיון שהוא שבוי מה שקנה עבד קנה רבו ואין לו כלום לשעבוד הכתובה. ונה שלא חשש למה שכלה בלא ברכה אסורה לבעלה כנדה, י"ל שהיו שם י' מישראל שהיה יכול לברך בפניהם ברכת נישואין. מהרש"א.

41 והנה איתא בסנהדרין י"ט: תוקפו של יוסף ענוותנותו של בועז (שלא בא על רות בלילה), תוקפו של בועז ענוותנותו של פלטי בן ליש. תוקפו של יוסף ענוותנותו

29 ונענש מפני שחירף וגידף בדיבורו שבא מכח הנשמה שבאה דרך החוטם למוח, כדכתיב "ויפח באפיו נשמת חיים וכו'". מהרש"א.

30 רמז למה שנאמר בברית בין הבתרים "קחה לי עגלה וכו' ותור וגוזל וכו' ויבתר אותם בתוון ואת הצפור לא בתר", רמז שעובדי כוכבים יכלו וישראל יהיו קיימים. מהרש"א.

31 שבע ימים הם לפי ז' האקלימים, ע"ש שבעה כוכבי לכת, והרשע הזה חירף כלפי מעלה שאין לו כח בשבעת הימים, מפני שנתן הממשלה לשבעה כוכבי לכת שלמעלה. מהרש"א.

32 וכפר בתורה מן השמים, שאמר שא"א לקיימה כולה. מהרש"א.

33 אבל לא הרשיע כ"כ לומר שירע להם, וכן נאמר בעמון ומואב לא להתגרות בהם להרע להם אבל לא לדרוש שלומם וטובתם, ואיתא במדרש שלבן הוא בלעם, ואצל לבן כתוב "השמר לך פן תדבר עם יעקב מטוב ועד רע" כי טובתן של רשעים רעה היא אצל צדיקים. מהרש"א.

צורות מפז), ועל זה נאמר גם כל חלי וכל מכה וכו'.

רבי יהושע בן חנניה ראה בבית האסורים תינוק יפה עיניים וכו' ואמר לו מי נתן למשיסה וכו' וענה לו הלוא ד' זו חטאנו לו וכו', ואמר מובטחני שיהיה מורה הוראה בישראל, ופדאו בממון הרבה (ואף שאין פודים שבויים יתר על כדי דמיהם, שאני הכא שהיה בזה סכנת נפשות, אי נמי משום שהיה מופלג בחכמה. תוד"ה כל), ולא עברו ימים מועטים עד שנעשה מורה הוראה, והוא רבי ישמעאל בן אלישע.

על אלה אני בוכיה וכו' - בנו וביתו של רבי ישמעאל בן אלישע נשבו לשני אדונים, ורצו האדונים לזווגם, ובכו כל הלילה כל אחד בקרן זוית אחרת, ובבוקר הכירו ונפלו זה על זה ובכו עד שיצאה נשמתן.

בת עמי חגרי שק וכו' - צפנת (שהכל צופים ביפיה) בת פניאל (כהן גדול) נשבתה והוציאה למוכרה והפשיטוה ונתפלשה באפר ואמרה לפניו רבש"ע אם עלינו לא חסת וכו'.

ועשקו גבר וביתו ואיש נחלתו - שוליא דנגרי נתן עיניו באשת רבו, העליל עליה שנתעללו בה התינוקות ויעץ לו לגרשה והלווהו מעות לכתובתה, והלך הוא ונשאה והיה הרב משמש לפניהם במקום תשלום החוב והיו דמעות נושרות מעיניו, ועל אותה שעה נתחתם גזר דין, וי"א על שני אנשים שבעלו אשה אחת.

בבא בתרא ס:

זכר לחורבן

אסור לסייד ולכיייר צורות, וי"א דהיינו סיוד לבן יותר, ולפייח צורות של מיני צבעונים, בזמן הזה, ואם עשו כך לפני כן הרי זו בחזקתה, ואם נפלה אפי' נבנתה בהתר. תוס'. אינו חוזר ובונה אותה (ושאני מזיזים דהכא הוי איסורא), ואם עירב בסיד חול שמכה את הלובן לת"ק מותר ולר"י אסור, ואם עירב בו תבן מותר אף לר"י.

אחרי החורבן היו פרושים שרצו להמנע מאכילת בשר שהרי היו מקריבים ממנו ע"ג המזבח ועכשיו בטל, ולהמנע משתית יין שהרי היו מנסכים ממנו על המזבח ועכשיו בטל, ואמר להם רבי יהושע שא"כ גם בלחם הרי בטלו מנחות, ובפירות מז' מינים הרי בטלו ביכורים, ובמים הרי בטלו נסכים, ומי בורות אף שפסולים לנסכים הרי הם ממין הכשר. תוס'. וכיון שא"א לא להתאבל כלל, וא"כ לגזור גזירה שאין הציבור יכול לעמוד בה ומסכימים לגזירה, צריך בסיוד לשייר אמה על אמה כנגד הפתח, ובסעודה לשייר כסא דהרסנא דגים מטוגנים בשמנם בסולת, ובתנשיטים לשייר בת צדעא, ולתת אפר מקלה אפר כירה השרופה באש בראש חתנים במקום תפילין, וכל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה.

סנהדרין ק"ד.

איכה

לאחר שביארה הגמרא את החטאים שגרמו לחורבן בית ראשון, מבארת הגמרא כמה פסוקים במגילת איכה המדברים על החורבן.

ישראל לקו באיכה מפני שעברו על ל"ו כריתות שבתורה. ולקו בא' ב' מפני שעברו על התורה שניתנה בא' ב'.

ישבה בדד - במקום "וישכון ישראל בטח בדד" וגו', יהיה בדד מושבם.

העיר רבתי עם - ע"י שהיו משיאים קטנה לגדול וגדולה לקטן כדי שיהיה להם בנים הרבה, ולא איירי בקטנים ממש.

היתה כאלמנה, אבל לא ממש, אלא כאשה שהלך בעלה למדינת הים ודעתו לחזור.

ק"ד: רבתי בגוים שרתי במדינות - שבכל מקום היו נעשים שרים לאדוניהם, וכמעשה שהיה ששניים נשבו וידעו ע"י סימנים שלפניהם גמל סומא בעין אחת מפני שהוא אוכל רק מצד אחד, ושיש בנאד אחד שעליו שמן ובשני יין, מפני שהשמן אינו שוקע באדמה והיין שוקע, ושמונהגים אותו נכרי וישראל מפני שהנכרי נפנה בדרך והישראל בצדדים משום צניעות, וכשמצא שהם צדקו בדבריהם נשקם על ראשם והביאם לביתו ועשה להם סעודה גדולה, ורקד לפניהם ואמר ברוך שבחר בזרעו של אברהם ונתן להם מחכמתו ובכל מקום שהם הולכים נעשים שרים לאדוניהם, ושחררם.

בכה תבכה - על מקדש ראשון ושני. **בלילה -** על שבכו בלילה בחטא המרגלים בחינם, וי"א משום שהבוכה בלילה קולו נשמע מפני שביום גלגל של חמה מנסר ברקיע, ובכל זאת קולה לא נשמע, וי"א שבליילה כוכבים ומזלות בוכים כנגדו מפני שנכמרו רחמיהם עליו, וי"א שבליילה מתוך שנשמע קולו מרחמים עליו וכל השומעו בוכה כנגדו.

ודמעתה על לחיה - כאשה שבוכה על בעל נעוריה.

היו צריה לראש - שכל המיצר לישראל נעשה ראש, ורבי יוחנן אמר שכל המציק לישראל אינו עיף.

לא אליכם כל עוברי דרך - מכאן לקובלנה מן התורה שהמספר על צרותיו צריך לומר לא תבוא לך כמו שבאה אלי, כדי שהדברים לא יזיקו לשומע והמקפיד על כך אין בו משום ניחוש. ל"א שכשיש לאדם צרה יודיענה לרבים. ל"א כאדם האומר לחבירו לא כנגדך אני אומר.

ויגדל עוון בת ימי מחטאת סדום, וכי משוא פנים יש בדבר ולמה לא נענשו להפך כמו בסדום, (וי"מ שלא נענשו ע"י הקב"ה בעצמו כמו סדום אלא ע"י שליח), מידה יתירה היתה בירושלים מעלה מיוחדת, דכתיב "ידי נשים רחמניות בישלו ילדיהן", שכשהיתה אשה מבשלת את בנה היתה מזמינה את חברתה לאכול עימה, ואילו בסדום כתיב "יד עני ואביון לא החזיקה". ל"א מידה יתירה היינו פורענות יתירה, והיינו העניות, שזה לא היה בסדום.

סילה כל אבירי - סילה מלשון מסילה שנפסלו כל האבירים.

הקדים פ' לע' ברוב הא' ב' שבאיכה, מפני שאמרו המרגלים בפיהם מה שלא ראו בעיניהם.

ק"ה. מדוע שובבה העם הזה ירושלים משובה ניצחת - היינו תשובה ניצחת, לרב היינו שכשטען הנביא שאבותיהם שחטאו מתו, אמרו לו שגם הנביאים שלא חטאו מתו, וחזרו והודו לדברי הנביא. ולשמואל היינו שטענו שאין לקב"ה עליהם כלום כמו אשה גרושה או עבד מכור, ואמר הקב"ה שיאמר להם שאין להם גט ואינם מכורים אלא בעוונותיהם שולחו ונמכרו, וכיון שגם נבוכדנצאר הוא עבד של הקב"ה ממילא הם של הקב"ה. ולרבה בר בר חנה טענו שאינם יכולים לחזור בתשובה בגלל היצר הרע, וענה להם יסרו יצרכם, אמרו לו ד' יורנו.

מועד קטן י"ט: - כ"ט.

ענייני אבילות

אדם שנפטרו לו אחד משבעת הקרובים (אשתו אביו ואמו אחיו ואחותו בנו ובתו), הרי הוא מתאבל עליהם ז' ימים, ובימים אלו הוא אסור בכמה דברים (כגון תספורת, כיבוס, רחיצה, נעילת הסנדל, תלמוד תורה, שאלת שלום), ויש דברים שנוהגים כל השלושים יום הראשונים (כגון תספורת, נישואין, סעודת מרעים), ובאבילות על אביו ואמו יש דברים שנוהגים י"ב חודש (כגון לא להסתפר עד שגוערים בו, סעודת מרעים). ולהלן יבוארו הרבה מדיני אבילות.

דין רגל מפסיק לאבילות

אבל אינו נוהג אבילותו ברגל דכתיב "ושמחת בחגך", ואם כבר התחיל אבילותו לפני הרגל, הרגל מפסיק ומבטל את האבילות, וכדלהלן.

שבת עולה למנין ימי האבילות ואינה מפסקת, והרגלים מפסיקים את המנין ואינם עולים למנין.

שבעה - לתנא דמתני' אין הרגל מפסיק לאבילות שבעה אלא בקבר מתו ג' ימים קודם הרגל דעיקר האבילות היא ג' ימים. (והאבילות מתחילה בסתימת הגולל. תוד"ה הקובר). ובברייתא (כ.). איתא שלר"א אם קיים כפית המיטה ג' ימים א"צ להמשיך אחר הרגל, וחכמים אומרים אפי' יום אחד ואפי' שעה אחת, ולרבי אלעזר ברבי שמעון נחלקו בזה ב"ש וב"ה, ולענין הלכה מחלוקת אם צריך ג' ימים או אפי' שעה אחת.

שלושים - לתנא דמתני' אין הרגל מפסיק את השלושים אלא בקבר מתו ח' ימים קודם הרגל שכבר התחיל יום אחד מן השלושים, ואחרי הרגל א"צ לשמור כלום ומותר לגלח ולכבס ולגהץ, ומותר לגלח קודם הרגל, ואם לא גילח קודם הרגל לת"ק אסור לגלח אחר הרגל כל ל' יום, (וכן אם היה יכול לכבס ולרחוץ לפני הרגל ולא עשה כך, אסור לו לכבס ברגל, ויש חולקים. תוד"ה שאם), ולאבא שאול מותר, וכן מיקל אבא שאול שדי בז' ימים קודם הרגל, ומוזדים חכמים שכשהשמיני שהוא ערב הרגל חל בשבת מותר לגלח בערב שבת.

י"ט: מקצת היום ככולו - לאבא שאול אבל מותר ברחיצה אחר שעבר מקצת יום השביעי, וחכמים אוסרים, לאביי ביום הל' מוידים חכמים דאמרינן מקצת היום ככולו, ולרב אינם מוידים ואמנם הלכה ביום ל' כאבא שאול, אבל לא ביום ז', ולנהרדעי הלכה בשניהם כאבא שאול, דהלכה כדברי המיקל באבל.

אם חל יום ג' של אבילות בערב הרגל אסור ברחיצה עד הערב אף לאבא שאול, מפני שצריך ג' ימים שלמים עד הערב, וירחץ בערב בצונן או במועד בחמין. וכתבו התוס' (ד"ה שאסור) שאפשר לרחוץ ביו"ט פניו ידיו ורגליו בחמין, או לרחוץ בחמי טבריה, או להשתטף, או לרחוץ במים שהוחמו מהקרקע. עוד כתבו התוס' שהחומרא בשלישי יותר מבשביעי היא כיון שהוא יכול לרחוץ ביו"ט, (וכיבוס שאסור ביו"ט מותר בשלישי), ואבילות שבטע חמורה יותר, ולבה"ג גם ברביעי ובחמישי אסור, והרי"ט מפרש שעד הערב הכונה שבבוקר של ערב יו"ט אסור, וה"ה כיבוס מותר בערב יו"ט אבל לא בבוקר, ודין זה הוא גם לרבנן.

מת שנקבר ברגל אין הרגל עולה למנין שבעה, דאינו נוהג דיני שבעה ברגל מלבד דברים שבצינעא. (תוד"ה דלא), ועולה למנין שלושים כיון שנוהג דיני שלושים ברגל דהא ברגל נמי אסור בגיהוץ ותספורת.

הקובר מתו ב' ימים לפני הרגל י"א שממשיך עוד ה' ימים אחר הרגל, ומ"מ מלאכתו נעשית ע"י אחרים אפילו בביתו בדבר האבד (תוד"ה ומלאכתו), ועבדיו ושפחותיו עושים לו בצינעא בתוך ביתו, ואין רבים מתעסקים בניחומו אחר הרגל, שכבר נתעסקו בו ברגל (בתנחומין וברכה בשורה, ולהרי"ט ה"ה לענין הבראה, ודעת רש"י שאין עושים הבראה ברגל, וכיון שלא עשו ברגל לא יעשו גם אחרי הרגל. תוד"ה שכבר), וכן בקברו בג' ימים בסוף הרגל אין רבים מתעסקים עמו אחר הרגל אלא בד' ימים ראשונים, ואח"כ מלאכתו נעשית ע"י אחרים. תוד"ה שלשה.

דין ל' יום באבל ילפינן גז"ש פרע פרע מנזירות, וסתם נזירות ל' יום, והתם ילפינן מקדוש "יהיה" בגימטריא ל'. י"א שאסור לאבל לסרק שיער ראשו, כדמצינו שנזיר חופץ ומפספס אבל לא סורק, ואינו נראה, דלנזיר אסור לתלוש שיער, אבל באבילות שהאיסור משום יפוי אין איסור. תוד"ה אתיא. עוד כתבו התוס' (ד"ה תלתין) שבר פדא שסובר שיום שלושים בנזירות מותר, יסבור כאבא שאול, אמנם לכתחילה אינו מגלח בנזיר עד שלושים יום, מדרבנן.

ב. דין שבעה באבל ילפינן מ"והפכתי חגיכם לאבל" וחג הוא ז' ימים, ומעצרת שהיא יום אחד ילפינן דשמועה רחוקה נוהגת יום אחד.

אבילות בשמועה רחוקה

האבילות מתחילה מסתימת הגולל אחרי קבורת המת, אמנם מי ששמע על המיתה רק אח"כ הוא מתחיל את האבילות בזמן השמיעה, ואם שמע רק אחרי ל' יום י"א שנוהג אבילות רק יום אחד, וכדלהלן.

שמועה רחוקה והיינו ששמע אחר ל' יום שמת לו מת, לר"ע אינה נוהגת אלא יום אחד, ולחכמים נוהג שבעה ושלושים, והלכה כר"ע אע"פ שבעלמא אם יחיד מיקל ורבים מחמירים הלכה כרבים (וה"ה ביחיד מחמיר ורבים מקילים הלכה כרבים, מלבד מקומות שנפסקה בהם מפורש הלכה כיחיד, ובעירוב הלכה כדברי המיקל אף כנגד רבים. תוד"ה כל), משום שהלכה כדברי המיקל באבל, ויש דעת יחידאה לא ר"ע, דלר"ע ל"ש אביו אמו ל"ש שאר קרובין שעל אביו ואמו נוהג שבעה ושלושים ועל שאר חמשה קרובים יום אחד. ורבי חייא כשהבין

שמתו אחיו ואחותו אמר לשמשו שיחלוץ מנעליו משום אבילות, ויוליך כליו אחריו לבית המרחץ, דאבל אסור בנעילת הסנדל, וס"ל ששמועה רחוקה אינה נוהגת אלא יום אחד ומקצת היום כולו.

ב. שמע שמועה קרובה ברגל, ולאחר הרגל כבר עברו ל' יום, אינו נוהג אבילות אלא יום אחד דהרגל משלים להחשיבה לשמועה רחוקה, וכן הדין בשבת. ואם שמע בשבת שמת לו מת, נחלקו בהלכות גדולות אם חייב לברך ברכת אבלים דחשיב דברים שבצינעא, או שכיון שמברכים בשלשה או בעשרה לא חשיב דברים שבצינעא. תוד"ה קורע.

בשמועה רחוקה לרבי מני אינו קורע, ולרבי חנינא קורע. דעת התוס' (שם) שהנדון כאן הוא רק במקרה הקודם (ששמע ברגל ואחרי הרגל נעשית רחוקה), אבל אם שמע בחול שמועה רחוקה אינו קורע כלל אפילו על אביו ואמו, וי"א שעל אביו ואמו קורעים גם בשמועה רחוקה.

מי שמת לו מת ואין לו חלוק לקרוע, ונזדמן לו בתוך שבעה קורע, אבל לאחר ז' אינו קורע, ובאביו ואמו קורע אף לאחר שבעה מפני כבודם.

איזה קרובים מתאבלים עליהם

מדאורייתא מתאבלים על שבעה קרובים שכהן נטמא להם, והם אשתו אביו ואמו, אחיו מאביו ואחותו הבתולה מאביו, בנו ובתו.

רבנן הוסיפו אבילות על אחיו מאמו ואחותו הבתולה מאמו, ואחותו הנשואה בין מאביו בין מאמו.

קרובי קרוביו (-אבי אביו וכן בנו וכן בתו וכן אחותו. רש"י. ובתוס' (ד"ה על שניים) הביאו שיש מסתפקים מה הדין באחיותיהם ונשותיהם, ולא ידענא מאי שנא) לר"ע מתאבל עליהם, ולרשב"א אינו מתאבל אלא על בן בנו ואבי אביו וה"ה אבי אמו ובת בתו (תוד"ה על), ורבנן ס"ל כת"ק, אמנם לדבריהם אינו מתאבל אלא כשהוא עם קרוביו האבלים בבית ואז נוהג בכל דיני אבילות, כנעילת הסנדל ורחיצה וסיכה וכו', ויש להסתפק אם דין זה הוא דווקא בפניה ממש או בכל הבית. תוד"ה באפה.

מתו **חמיו או חמותו** כופה מטתו ונוהג אבילות לכבוד אשתו, ואינו רשאי לכופה להיות כוחלת או פוקסת, אבל כשמתו שאר קרוביה אינו נוהג עימה אבילות. והיא מוזגת לו את הכוס ומצעת לו מיטה ומרחצת פניו ידיו ורגליו (אף בחמין, דבצונן גם היא מותרת. תוד"ה ומרחצת). וכן היא נוהגת אבילות כשמתו חמיה או חמותה.

אמימר קרע על בן בנו שלא בפני בנו, וחזר וקרע בפניו ונזכר שהוא קרע מיושב וחזר וקרע מעומד. י"מ שקרע בפני בנו כדי לנהוג עימו אבילות, ואף שא"צ לקרוע בפני הקרובים, שמא עשה כך לאשמועינן שבפניו נוהג אבילות, וי"מ שקרע רק שתי פעמים, שכשראה שבנו קרע לפניו מעומד קרע פעם שניה במעומד. תוד"ה אתא.

כ"א. צריך לקרוע במעומד שנא' "ויקם המלך ויקרע את בגדיו", והא דכתיב "וישכב ארצה" היינו כפית המיטה.

אינו יוצא ידי **כפית המיטה** אפי' אם ישן על הרצפה אלא חייב לכפות מיטתו. ועכשיו לא נוהגים בעטיפת הראש וכפית המיטה, דאיתא בירושלמי שאכסנאי אינו חייב בכפית המיטה שמא יאמרו שהוא מכשף, וגם אצלנו יש חשש זה כיון שאנחנו בין הנכרים ויש בינו עבדים ושפחות, ועוד דהמיטות שלנו אפשר לשכב בהם משתי הצדדים ולא ניכרת הכפיה, וכדאמרין לקמן שדרגש א"צ לכפותו, ובעטיפת הראש לא נוהגים מפני

שזה היה מביא לידי שחוק לעטוף כמו הישמעאלים. תוד"ה אלו.

אבל אסור במלאכה וברחיצה בסיכה ובתשמיש המיטה ובנעילת הסנדל, ובתלמוד תורה (ואף שאבל חייב בכל המצוות חוץ מתפילין, שאני תלמוד תורה שיש בזה שמחה. והתוס' (ד"ה ואסור) דנים אם מותר לאבל ללמוד דברים שמותר ללומדם בתשעה באב), ואם רבים צריכים לו לדרשה מותר ללמדם, ולא יעמיד מתורגמן כדרכו, אלא ישנה מדרכו כגון שילחש לא' והוא לתורגמן. ולא הזכיר התנא שאילת שלום, כיון שזה לא בכל ימי האבילות כדלקמן כ"א: . ותכבוסת בכלל רחיצה. ומלאכה אסורה כל השבוע, וי"א רק ג' ימים. תוד"ה שם.

הנחת תפילין באבל

לרבי אליעזר אבל אסור בתפילין בג' ימים ראשונים, ומהיום השלישי מותר (אחרי שעבר מקצת היום, דמקצתו ככולו, והאיסור בתחילת היום הוא מדרבנן. וכן הדין בתשעה באב. תוד"ה משלישי) דעיקר האבילות היא ב' ימים דכתיב "ויתמו ימי בכי אבל משה", ובשאר ימים מניח וא"צ לחלוץ אף אם באו פנים חדשות ולא חוששים שהם יאמרו שגם בימים הראשונים הוא הניח תפילין. ולרבי יהושע מניח כבר ביום השני, דעיקר האבילות אינה אלא יום אחד דכתיב "ואחריתה **כיום** מר" (ושאני משה דתקיף אבליה, ולר"א כוונת הפסוק שעיקר המרירות היא יום אחד אבל האבילות היא ב' ימים), ואם באו פנים חדשות ביום השני חולץ.

להלכה לפי עולא א"צ לחלוץ ביום השלישי כשבאו פנים חדשות, וביום השני מניח ואם באו פנים חדשות חולץ ומניח אפי' מאה פעמים. ולפי רבא כיון שהניח שוב אינו חולץ אף ביום השני, ואע"פ שרבא סובר שעיקר אבילות ג' ימים, מ"מ אינו מבטל מפני זה מצות תפילין.

כ"א: אבל אסור **במלאכה** אפילו אם הוא עני המתפרנס מן הצדקה, ומותר אחר ג' ימים לעשות מלאכה בצינעא בביתו, והאשה טווה בפלך בתוך ביתה. אבל אם אינו עני אסור כל ז' ימים בעשית מלאכה הוא ובניו ובנותיו ועבדיו ושפחותיו ובהמתו, וגם אחרים אסורים לעשות לו, חוץ ממלאכת האבד שמוותרת מיום ג' ואילך. ודעת רבנו שמואל שמיום ג' ואילך מותר בכל האבלים ולא רק בעני. תוד"ה מכאן.

אבל בג' ימים ראשונים אינו הולך **לנחם אנבים אחרים**, מכאן ואילך הולך וצריך לשבת במקום האבלים ולא במקום המנחמים. וכתבו התוס' (ד"ה מכאן) שעל זה אנו סומכים ללכת לבית הכנסת בט' באב, וצ"ע אם זה מנהג טוב. ומבואר שט' באב דינו כמו לאחר שלשה, ונפקא מינה לענין תפילין.

שאלת שלום ותנחומים באבל

ג' ימים ראשונים אסור האבל בשאלת שלום, ולכבוד רבים מותר (כמו שמצינו שעשה ר"ע כשמתו בניו שאמר שהוא מנוחם ע"י הכבוד שעשו לו, שלא עשו מחמת עושרו אלא בגלל ש"תורת אלוקיו בליבו", ובירכם שילכו לבתיהם לשלום), ואם לא ידעו ושאלו בשלומו אינו משיב אלא מודיעם שהוא אבל.

מג' ועד ז' משיב ואינו שואל.

מז' ועד ל' הוא שואל כדרכו, אבל אחרים אינם שואלים בשלומו מפני שאינו שרוי בשלום, ומנחמים אותו, ואם מתה אשתו ונשא אשה אחרת (בתוך ל', והיינו באין לו בנים מהראשונה, או שיש

לו בנים קטנים שאז מותר לישא בתוך השלושים ולבעול אחרי השלושים. תוד"ה מותה), אינו נכנס לביתו לנחמו מפני חלישות הדעת של האשה השניה, ואם מצאו בשוק מנחמו בשפה רפה ובכובד ראש.

מל' ועד י"ב חודש שואלים בשלומו ואין מדברים עמו תנחומים, אלא מן הצד בלא להזכיר שם המת, ואם הוא אבל על אביו ואמו מדברים עמו תנחומים ואין שואלים בשלומו.

לאחר י"ב חודש שואלים בשלומו, ואין מדברים עמו תנחומים, אלא מן הצד.

אבל שהגיע באמצע ימי האבילות

אם הגיע בג' ימים ראשונים ממקום קרוב י') פרסאות. תוד"ה מקום) מונה עמהם שכיון שהיה יכול לבוא זה נחשב כאילו הוא בא, והוא שגדול הבית בבית אבל הגדול אינו מצטרף לקטן, ואם הגיע ממקום רחוק או לאחר ג' ימים ראשונים מונה לעצמו. ולר"ש אם הגיע ממקום קרוב אפי' הגיע ביום השביעי מונה עמהם, אם עדיין לא עמדו מאבילותם, ואם ננערו לעמוד ולא עמדו- תיקו.

כ"ב. גדול הבית שהלך לבית הקברות לקבורו וחזר בתוך ג' ימים ראשונים, מונה עם שאר האבלים את ימי האבילות, ואם חזר אחרי ג' ימים ראשונים מונה לעצמו. וכתבו התוס' (ד"ה דאתא) שהגמרא מדברת לגבי גדול הבית עצמו, ואף שהלכה כר"ש שאפילו ביום השביעי מונה עמהם, מ"מ אם בא ממקום רחוק מונה רק אם בא בתוך ג' ימים ראשונים, וי"מ שהנדון כאן הוא לגבי אחד האבלים שבא בזמן שגדול הבית הלך לבית הקברות, ודין זה תלוי אם גדול הבית חזר בג' ימים ראשונים.

תחילת מנין ימי האבילות לבני מחוזא שלא הולכים לבית הקברות מפני שהיו מוליכים את המת לקבורו בארץ ישראל, ומלויים את המת פרסה או מיל וחוזרים, מזמן שמסובבים פניהם ללכת לעיר, כיון שאינם רואים את הקבורה, אף דבעלמא לא חלה האבילות עד שיסתם הגולל. (בין אם גדול הבית בבית, בין אם הוא הלך לבית הקברות. ובירושלמי י"א שגם אלו שאינם מלויים את המת נוהגים אבילות משיסתם הגולל, וי"א שהולכים אחרי גדול המשפחה לחומרם, והיינו שאם הוא כאן מתחילים להתאבל מיד לכבודו, אבל עיקר האבילות היא משיסתם הגולל. תוד"ה מהדריתו).

בני מעיים שניקבו וסותמתם ליחת המעיים שאינה יוצאת אלא בדוחק הסכין, לרשב"ג הבהמה כשרה, ואין הלכה כרשב"ג.

חומר באבילות אביו ואמו משאר קרובים

כ"ב: מתו אביו ואמו לא ימהר לקוברם, אלא בערב שבת ויו"ט או שגשמים מזלפים, וימעט בעסקיו, וחולץ כתיפו, ואינו מסתפר לאחר ל' יום עד שיגערו בו חבריו שכבר גידל פרע יותר מדאי, (ורגל אינו מבטל דין זה. תוד"ה עד), ואינו נכנס לבית השמחה עד י"ב חודש, וקורע עד שיגלה את ליבו, וקורע כל חלוקים שעליו בין איש בין אשה, ולרשב"א אשה קורעת את התחתון משום צניעות ומחזירתו לקרע לאחוריה וחוזרת וקורעת את העליון והתחתון מכסה את ליבה, (בתוס' הרב פוסק כרשב"א מפני שהלכה כדברי המיכל, והקשו התוס' שכלל זה נאמר לגבי אבילות ולא לגבי קריעה. תוד"ה אחד),

וקריעת אפיקרסותו שעל ראשו אינה מעכבת כלומר א"צ לקורעה, ולא יקרע רק בשפה של בית הצואר מפני שצריך להבדיל את מקום הקריעה כדי שיהיה נראה הקרע, ולאחר השלושים מותר לשלול את מקום הקריעה אך לא יאחה לעולם, ואשה שוללת לאלתר מפני כבודה, וקורע ביד ולא בכלי, וקורע מבחוץ שהקריעה נראית לעין כל וכן לנשיא קורע מבחוץ ואינו מאחה לעולם וכן ברבו ובאב בית דין אינו מאחה לעולם.

אבל **שאר קרובים** צריך למהר לקוברם, וא"צ למעט בעסקיו, ואינו חייב לחלוץ כתפו, ולאחר ל' יום מסתפר ונכנס לבית השמחה של נישואין (וה"ה סעודת מצוה, ובסעודת ברית מילה מותר לאלתר מפני שטרודים בצער התינוק ולא חשיב שמחה, שהרי לא מברכים בה שהשמחה במעונו, ור"א מסתפק בזה, עוד כתב ר"א שאסור לאכול אפילו עם השמשים, וכניסה בלי אכילה ושתייה מותרת דאין שמחה בלא אכילה ושתייה. תוד"ה ולשמחת), ולשמחת מריעות שאינה שמחה כ"כ כמו נישואין אם זו שמחה ראשונה אסור בתוך ל' יום, אבל בסעודת תשלום על סעודה קודמת שהוא עושה להם מותר מיד שא"א לו לא לשלם, (וי"א שבשמחה שאינה שמחת מריעות כגון נישואין אסור אפילו לאחר ל' יום, והגמרא מקשה על שיטה זו), ואינו קורע אלא טפח, ורק חלוק העליון, ויכול לקרוע רק את השפה של בית הצואר אע"פ שהקרע נראה כחלק מבית הצואר מפני שאינו חייב להבדיל מקום הקריעה, ולרבי יהודה צריך להבדיל, ושולל לאחר ז' ומאחה לאחר ל', ויכול לקרוע בכלי כדי שלא יפסד הבגד, ומבפנים -תחת המקטורן שלו, ואינו קורע מבחוץ לעין כל.

מעשה שמת אביו של רבי יעקב בר אחא, ורצה לחלוץ, ורצה רבי לחלוץ עמו, ומפני כבודו של רבי נמנע רבי יעקב בר אחא ולא חלץ. וי"א שמת אביו של רבי ורבי יעיק רצה לחלוץ עימו, והגמ' מקשה שאביו של רבי היה רשב"ג שהיה נשיא וכולם צריכים לחלוץ, ונשארת בקושיא.

דין חכם או אב"ד או נשיא שמתו-

נשיא שמת כולם חייבים לחלוץ ימין ושמאל, ועל חכם (-המורה הוראה בעיר) חולץ הכתף מימין, ועל אב"ד משמאל.

חכם שמת בית מדרשו -אלו שרגילים ללמוד תורה ממנו בטל, אב"ד שמת כל בתי מדרשות שבעירו בטלים, ונכנסים לבית הכנסת ומשנים מקומם, ונשיא שמת כל בתי המדרשות בטלים, ואינם נכנסים לבית הכנסת אלא לקריאת התורה אבל כל אחד מתפלל בביתו, ולא יטיילו בשוק אלא יושבים ודוממים.

כ"ג. אין אומרים שמועה ואגדה בבית האבל, ורבי חנניה בן גמליאל היה אומר.

אבל בשבוע הראשון אינו יוצא מביתו, ובשני יוצא ומשנה מקומו, בשלישי אינו מדבר, וברביעי ככל אדם, ולר"י בשני אינו יוצא מביתו, ובשלישי וכו', ובחמישי ככל אדם. ובירושלמי פוסק הלכה כדברי המוסף. ורבינו יצחק לא היה יושב במקומו עד שבוע רביעי, והקשו התוס' (ד"ה רבי יהודה) שאם הוא סבר כרבי יהודה איך יצא מביתו בשבוע השני, ושמא בזה קיימא לן שאסור רק בשבוע הראשון, או שהוא סבר כרבנן וצריך לשבת במקומו ולא לדבר, ויותר טוב שישב במקום אחר, דשמא האיסור לדבר הוא רק במקומו.

נישואין באבל- אבל אסור לישא אשה ל' יום, ואם מתה אשתו לא ישא עד שיעברו ג' רגלים כדי שיהיה בזמן זה בלא שמחה ולא ישכח אהבת אשתו, או

כדי שכשישא אחרת לא יזכור את הראשונה כדי שלא יהיו ב' דעות במיטה, ועוד כדי שלא יזכיר לה אהבת אשתו כדי לקנטרה. (תוד"ה עד). ורבי יהודה מתיר אחרי ב' רגלים, (ואין לומר שהלכה כרבי יהודה משום שהלכה כדברי המיכל באבל, דזו מחלוקת אחרת, שהרי ימי אבלו כבר עברו. שם). ואם אין לו בנים מותר לישא מיד אחרי השבעה (תוד"ה ואמר), משום פריה ורביה, ואם יש לו בנים קטנים מותר לישא מיד מפני פרנסתם, ומ"מ לא יבעול אלא אחר ל' יום.

לבישת בגדים חדשים וכדומה- אבל בתוך השלושים אסור ללבוש בגדים חדשים או ישנים שיוצאים מהמכבש שהם כחדשים, לרבי אינו אסור אלא בחדשים וכן נהג אביי, ולר"א בר"ש אינו אסור אלא בלבנים חדשים וכן נהג רבא. והלכה כרבא. תוד"ה רבא.

וכתבו התוס' (ד"ה כל) שמותר ללבוש בשלושים בגדים מכובסים, וכיון שגיהוץ שלנו (בבבל) הוא ככיבוס שלהם (בארץ ישראל) מותר גם בגיהוץ. וריב"א אוסר לכבס בתוך השלושים, וי"א שכיבוס בא"י אסור מפני שהוא כגיהוץ של בבל, ובבבל אסור רק גיהוץ. דעת תוס' הרב שהאיסור בגיהוץ הוא דווקא ללבוש בגדים מגוהצים, אבל לגהץ מותר, וצ"ע אם לפי זה מותר לכבס בשבעה ורק ללבוש בגדים מכובסים אסור או שגם לכבס אסור, ודעת רבינו יצחק שגם לכבס ולהניח אסור, וכיבוס של בני בבל מותר בתשעה באב אבל בשבעת ימי אבילות אסור, והעולם נוהגים להחמיר גם בתשעה באב, ודעת התוס' שתשעה באב חמור מאבילות.

כ"ג: אבילות בשבת- נחלקו בני יהודה וגליל אם יש אבילות בשבת בדברים שבצינעא (תוד"ה יש), או לא, ולשמואל אין אבילות בשבת.

דיני אונן-

מי שמתו מוטל לפניו בשבת, מיסב ואוכל, ואוכל בשר ושותה יין, ומברך ומזמן, ומברכים ומזמנים עליו, וחייב בק"ש ובתפילה ובכל המצוות, ולר"ג מותר אף בתשמיש המיטה. ובמסכת שמחות תנא שאבל אסור לשמש מיטתו בימי אבלו, וכן דעת רבי יוחנן, ומעשה באחד ששימש מיטתו בימי אבלו ושמטו חזירים את גוייתו.

ובשאר ימי השבוע כשמתו מוטל לפניו, אוכל בבית אחר, ואם אין לו יאכל בבית חבריו, ואם אין לו יעשה מחיצה עשרה, ואם אין לו מחזיר פניו ואוכל, ואסור בבשר ויין (אמנם בשר שאינו כשלמים ויין מגיתו מותר באונן כמו שמבואר בתענית ל. לגבי ערב תשעה באב, אמנם נוהגים להחמיר בשניהם. ומה שאונן אסור בבשר ויין יותר מאבל, אע"פ שאבל חמור יותר מאונן, בשר ויין איסורם משום שהוא צריך להיות טרוד בקבורת מותו ולא להמשך אחרי דברים אחרים, וכן תשמיש המיטה אסור באונן מטעם זה או מטעם שזה שמחה יתירא וחוצפה, וצ"ע מה הדין באונן לגבי גילוח וכיבוס, אבל לענין אבילות אבל חמור מאונן. ולפעמים מותר תשמיש המיטה באונן כמבואר בכתובות ד. ובאבילות אסור. תוד"ה ואינו), ואינו מברך להוציא אחרים ידי חובתם, ואינו מזמן, ואין מברכים עליו (רש"י בברכות י"ח. מבאר דאיירי בברכת המוציא, והקשו התוס' איזה צירוף יש בהמוציא, ולכן ביארו התוס' שהכונה שמצוה שיתחלקו ולא יברך אחד עבור חבריו, ולרבי"א הכונה שלא מזמנים לומר נברך שאכלנו משלו (ואין מזמנים הכונה בשם בעשרה). תוד"ה ואין) ואין מזמנים עליו, ופטור מק"ש ומתפילה ומתפילין ומכל המצוות. מרש"י בברכות משמע שאונן פטור מברכת המזון, אמנם מותר לו לברך, ודעת רבינו יצחק תוס' הרב שאסור לו לברך, ועכשיו נהגו לברך ולזמן, וביארו התוס' שהאיסור הוא רק כשהוא עוסק בצרכי המת כדי שלא יתבטל מן המצוה, אבל כשאינו עוסק או כשאחרים עוסקים מותר, אמנם בירושלמי משמע שאסור לו לברך גם כשאינו עוסק במת.

כ"ד, **עוד דיני אבילות בשבת** - לשמואל פריעת הראש (גילוי הראש מהבגד שהאבל מתעטף בו), וחזרת קרע לאחריו, וזקיפת המיטה, חובה הם בשבת, ונעילת הסנדל רשות מפני שלא כולם נועלים מנעלים בשבת, וכן תשמיש המיטה ורחיצת ידים ורגלים בחמין בערב רשות (י"מ דאיירי ברחיצה לכבוד שבת, והיינו כמ"ד (שבת כ"ה):) שבלי אבילות אין חובה לרחוץ בערב שבת, אבל למ"ד שזה מצוה גם כאן זה מצוה. ואין הכרח לבאר כך, ד"ל שהכונה שאין חובה לרחוץ, [שלא] להראות אבילות בשבת. תוד"ה (ושמואל). לרב אף פריעת הראש רשות, (ושמואל לטעמיה שכל עטיפה שאינה כעטיפת הישמעלים –עד גומות הזקן, אינה עטיפה, וממילא אם אינו נוטלה בשבת נראה שהוא נוהג אבילות, דרך אבלים מתעטפים כך. וכתבו התוס' (שם) שרב סובר שעטיפה שאינה כעטיפת הישמעלים שמה עטיפה, ומסתמא הלכה כרב). ולרבי יוחנן אם יש לו מנעלים אינו חייב בפריעת הראש, דמנעליו מוכיחים עליו, ויכול להתעטף בצינעא אפילו כעטיפת הישמעאלים. ורבא אמר שמותר לאבל ללכת בשבת עם הבגד הקרוע בתוך ביתו. ורב יוסף הלך בביתו בשבת עם עטיפת הראש, כדאמר רבי יוחנן שבשבת נוהג דברים שבצינעא. והלכה כרבי יוחנן שנוהגים בשבת דברים שבצינעא, ודלא כרב ושמואל, (דבמחלוקת אמוראים לא אומרים שהלכה כדברי המיקל באבל), והתוס' מסתפקים אם אסור בנעילת הסנדל וכדומה בצינעא. תוד"ה הכי.

אבל שלא פרע ולא פירם חייב מיתה, וי"א גם כששימש מיטתו.

קריעה בשעת חימום - לשמואל כל קרע שאינו בשעת חימום אינו קרע, ורבנן שמתו כל זמן שמזכירים דבריהם הוי כשעת חימום, (ולכן קרע שמואל על רב י"ב בגדים, ורבי יוחנן קרע על רבי חנינא י"ג בגדים, ואמרו אזל גברא דמסתפינא מיניה בקושיות), וכתבו התוס' (ד"ה וכל) שגם בקרובים בכל שעה שיוכל להתחמם על מתו אפילו זמן מרובה אחר מיתתו זה נחשב שעת חימום. ומי שלא קרע בשעת חימום יכול לקרוע בכל ימי השבעה. ומפני כבוד אביו ואמו כל ז' ימים יכול להחליף הבגד אולם צריך לקורעו אע"פ שאינו שעת חימום, (ונחלקו רב אושעיא ובר קפרא אם קרעים אלו מתאחים או לא), ובשבת מחליף ואינו קורע.

תינוק שמת

כ"ד: תינוק בן פחות מל' יום שמת יוצא בחיק לבית הקברות ולא בארון, ויכולים ללוותו אשה אחת וב' אנשים אבל לא איש אחד ושתי נשים משום איסור יחוד, ולאבא שאול אף איש אחד וב' נשים דבשעת אבילות שטרוד מותר (תוד"ה אבא שאול), ואין צריך שיהיו עומדים עליו בשורה -לעבור לפני האבל בשורה כשחוזרים מבית הקברות ולומר לו תתנחם, ואין אומרים עליו ברכת אבלים ברחבה ותנחומי אבלים כל שבעה. התוס' (ד"ה ואין) הביאו שרש"י כתב דאיירי בלא כלו לו חדשיו, וכתבו ש"ל דאיירי בכלו חדשיו, שאף שמתאבלים עליו אין מחמירים עליו כ"כ לצערו.

בן ל' יום יוצא בארון, ולרבי יהודה יוציאוהו בארון הניטל ע"י ב' בני אדם בדרך כבוד, ועומדים עליו בשורה, ואומרים עליו ברכת אבלים ותנחומי אבלים. ואם מת ביום הל' אינו נחשב נפל. תוד"ה רבי עקיבא.

בן י"ב חודש יוצא במיטה, לר"ע אם אבריו כבן שנה אינו יוצא במיטה, ואם אבריו גדולים כבן

שתיים, או שהוא בן שתיים אע"פ שאבריו כבן שנה, יוצא במיטה.

לרבי שמעון בן אלעזר תינוק שיוצא במיטה רבים מצהיבים -מרגישים ומצטטרים עליו.

לרבי אלעזר בן עזריה רק אם היה מוכר לרבים ע"י שהיה רגיל לצאת מהבית, הרבים מתעסקים עמו.

לענין הספד לרבי ישמעאל מצוה להספיד עניים מגיל שלש ועשירים מגיל חמש מפני שהעני מצטער יותר על בניו כיון שאין לו שמחה אחרת, וי"א בשמו עניים וכן בני זקנים בני חמש ועשירים בני שש, וכן הלכה.

לבישת בגדים מכובסים באל- י"א שמותר לאבל ללבוש בגדים מכובסים, ויש אוסרים, ונוהגים להלביש את הבגד לאדם אחר יום או חצי יום ואח"כ לובשו האבל. תוד"ה ברכת.

עצרת ר"ה ויוה"כ שחלו באמצע האבילות - לר"א משחרב בית המקדש שאין לעצרת תשלומין כל שבעה ואינה אלא יום אחד, עצרת כשבת (שעולה למנין ימי אבילות ואינה מפסקת) וכ"ש ר"ה ויוה"כ (תוד"ה עצרת). לרבן גמליאל ר"ה ויוה"כ כרגלים (וכ"ש עצרת אחרי החורבן. שם). לחכמים עצרת כרגלים ר"ה ויוה"כ כשבת כיון שזה רק יום אחד, וי"א שהלכה כר"ג. ויש בזה גם חומרא, שאם קברו אותו סמוך לחשיכה ולא נהגו אבילות שעה אחת, או שקברוהו נכרים ביו"ט, או שמע שמועה קרובה ביו"ט, אם הם כרגלים אינם עולים למנין שבעה, ואם הם כשבת עולים. תוד"ה הלכה כר"ג.

יום אחד לפני עצרת ועצרת הרי הם כי"ד יום למ"ד עצרת כרגלים, וכתנא דלעיל (כ.) שאפילו יום או שעה לפני הרגל הרגל מפסיק את השבעה, שהרי עצרת יש לה תשלומין כל ז' (דכתיב "בחג המצות ובחג השבועות").

יש אומרים שיום אחד לפני ר"ה ור"ה הרי הם כיי"ד, ויום אחד לפני החג וחג ושמיני שלו הרי הם ככ"א. הקשו התוס' (ד"ה דרבי) מה נ"מ שר"ה נחשב כשבעה, והרי בערב יוה"כ בלאו הכי מותר לגלח כיון שהקובר את מתו ח' ימים קודם הרגל בטלה הימנו גזירת שלושים, וי"מ שהנ"מ היא כשלא גילח לפני יוה"כ, שמצד יוה"כ אסור לגלח אח"כ, אבל אם ר"ה ויוה"כ נחשבים כרגל השלושים מסתיים ב' ימים אחרי יוה"כ, והקשו התוס' דקיימא לן כאבא שאול שמי שלא גילח לפני הרגל יכול לגלח אחרי הרגל. עוד יש מתרצים שנ"מ לענין מתי נחשב שמועה רחוקה, והקשו התוס' שלא מצינו בשום מקום שבפחות מל' יום יש דין שמועה רחוקה. והתוס' תירצו שמה שרגל שחל ביום השמיני מבטל את השלושים זה דווקא כשישב שבעה.

בחול' שעושים יו"ט שני, אם המת מת ביו"ט ראשון לא ינהג אבילות עד מוצאי יו"ט שני, ויו"ט שני עולה למנין שבעה. ואם המת מת ביו"ט שני י"א שנוהג בו אבילות, דאבילות יום ראשון דאורייתא דוחה יו"ט שני דרבנן, ואינו נראה וגם אין נוהגים כך. תוס' שם.

דיני קריעה על מת

קרובים - אין קורעים ואין חולצים כתפיהם ואין מברים במועד אלא קרוביו של מת הראויים להתאבל עליו, ואין מברין אלא על מיטה זקופה. משמע שיש הבראה בלא אבילות. תוד"ה אלא.

כ"ה. **חכם** שמת הכל קורעים וחולצים ומברים עליו.

אדם כשר שמת חייבים לקרוע עליו, דמפני מה בניו ובנותיו של אדם מתים כשהם קטנים, מפני שלא בכה והתאבל על אדם כשר, ואם בכה

והתאבל מוחלים לו עונותיו בשביל כבוד שעשה לו.

העומד על המת בשעת יציאת נשמה חייב לקרוע, מפני שהדבר דומה לספר תורה שנשרף שחייבים לקרוע.

הגמ' מביאה כמה מעשים שארעו במיתת כמה חכמים, ונבאר הדינים העולים-

חכם שמת אע"פ שלא למדו ממנו חייבים לקרוע, וזמן הקריעה אם לא קרעו מיד יקרעו כל זמן שעסוקים בהספד, וכבודו שיקרעו בשעת ההספד.

חכם שמת מוציאין אותו דרך פתח, ואין לשנותו למיטה אחרת מהמיטה הראשונה שהניחוהו עליה, (ולכן כשמיטתו של רב הונא לא עברה בפתח לא שילשלוהו מהגג ולא העבירוהו למיטה קטנה יותר אלא שברו את הפתח).

אין להניח ס"ת על מיטת המת אפילו אם הס"ת גבוה מהמת (תוד"ה וכף), דאסור לישב ע"ג מיטה שס"ת עליה.

ארון העובר ממקום למקום עומדים עליו בשורה ואומרים עליו ברכת אבלים ותנחומי אבלים, ואם אין שלדו קיימת לא.

קרעו על חכם יכולים לתפור הקריעה כשהחזירו פניהם מאחורי המיטה.

הגמרא מביאה מה היה אחרי מיתתו של רב ספרא ורב הונא ורב חסדא ורבה בר הונא ורב המנונא.

כ"ה: הגמ' מביאה דברי ההספד שאמרו על רב הונא, רבה בר הונא, רבינא, רב חנין (שמת בהולדת בנו), רבי יוחנן (והחמיר רב אמי וישב עליו שבעה ושלושים, ומעיקר הדין יושב על רבו שלימדו חכמה יום אחד), רבי זירא.

הגמ' מביאה מה אמר בר קיפוק לרב אשי שיאמר בהספדו, ומה שאמר בר אבין, ולבסוף לא באו להספדו.

הגמ' מביאה דברים שקרו בעולם בשעת פטירתם של רבי אבהו, רבי יעקב, רבי אסי, רבי חייא, רבי מנחם ברבי סימאי, רבי תנחום בר חייא, רבי אלישיב, רב המנונא, רבה ורב יוסף, אביי ורבא, רבי משרשיא.

דיני קריעה

כ"ו. על מה קורעים ולא מאחים-

על אביו ואמו ועל רבו שלימדו תורה, דכתיב "ואלישע רואה והוא מצעק אבי אבי (אביו ואמו) רכב ישראל ופרשיו (רבו שלימדו תורה) וכו' ויחזק בבגדיו ויקרעם לשנים קרעים", לשנים קרעים היינו שישארו קרועים לעולם, ואף שאליהו חי, לגבי אלישע הוא כמת. התוס' (ד"ה ועל) מביאים שלרבי יהודה רבו היינו למי שרוב חכמתו הימנו, ולרבי יוסי אפילו לא האיר עיניו אלא במשנה אחת זהו רבו, ויש מחלוקת כמו מי ההלכה.

ועל נשיא ואב"ד ועל שמועות רעות של רוב ישראל דכתיב "ויחזק דוד בבגדיו ויקרעם, וגם כל האנשים אשר איתו וכו', על שאול (נשיא) ועל יהונתן בנו (אב"ד), על עם ד' ועל בית ישראל כי נפלו בחרב (שמועות רעות)".

ועל ברכת ד' קורע השומע דכתיב "ויבוא אליקים וכו' אל חזקיהו קרועי בגדים ויגידו לו את דברי רבשקה". וכן קורע השומע מפי השומע כגון מן העדים, ואם הם אומרים שאמר יכה יוסי את יוסי לא קורעים על זה (תוד"ה ואחד), דכתיב "ויהי כשמוע המלך חזקיהו ויקרע את בגדיו", ומשמע גם שאלו שסיפרו לו לא חזרו וקרעו. ובסנהדרין וכן בירושלמי יש מחלוקת אם בברכת ד' ע"י נכרי קורעים. תוד"ה ברכת.

ועל ס"ת שנשרף (שכשקראו ליהויקים את מגילת איכה שכתב ירמיה שמע את ארבעת הפסוקים הראשונים ואמר שהוא ישאר המלך, וכששמע "היו צריה לראש" חתך את כל האזכרות ושרפם, וכתב "ולא קרעו את בגדיהם" מכאן שצריך לקרוע), וקורע ב' קריעות אחת על הגויל ואחד על הכתב (דכתיב "אחרי שרון המלך את המגילה זה הגויל ואת הדברים זה הכתב").

ועל ערי יהודה וירושלים ובית המקדש בחורבנם, וכדלהלן. הרואה ערי יהודה בחורבנם אומר "ערי קדשך היו מדבר" וקורע. הרואה ירושלים בחורבנה אומר "ציון מדבר היתה ירושלים שממה" וקורע. הרואה בית המקדש בחורבנו אומר "בית קדשנו ותפארתנו אשר הללך אבותינו היה לשריפת אש וכל מחמדינו היה לחרבה" וקורע. ואם ראה ערי יהודה ואח"כ ירושלים ואח"כ ביהמ"ק קורע על כל אחד, ואם פגע במקדש תחילה קורע על המקדש ומוסיף על ירושלים.

השומע שנחרב הבית קורע.

הרואה עוף בולע תפילין א"צ לקרוע, שלא אמרו אלא בזרוע שאין יכול להצילו וכמעשה שהיה אצל יהויקים.

דיני איחוי הקרע

קרעים אלו מותר לשוללם ולמוללם (-לקפל בגד בתפירה) וללוקטם ולעשותם כמין סולמות לתפור תפירות לרוחב הקרע והתפירות אינם סמוכות כעין מדרגות הסולם, אבל לא לאחותם באיחוי אלכסנדר.

כ"ו: הקורע מתוך קרע שנתפר באיחוי אלכסנדר יצא דהוי כשלם, אבל הקורע מתוך המלל או הלקט או הסולמות לא יצא. ובירושלמי איתא שאיחוי היינו כל שאין מקומו ניכר, ובמסכת שמחות מפרש כל שאיחוו כל צרכו. תוד"ה ובאיחוי.

רשאי להופכו למטה ולאחותו, ורשב"א אוסר לאחותו.

אף הלוקח אסור לאחותו, וצריך המוכר להודיעו. והתוס' (ד"ה כך) דנים אם מותר למוכרו לנכרי.

קריעת בגד קרוע

לרבי מאיר תחילת קריעה טפח ותוספת אם מת לו עוד מת ג' אצבעות. לרבי יהודה תחילת קריעה ג' אצבעות ותוספת כל שהוא. ולעולא הלכה תחילת קריעה טפח ותוספת כל שהוא, ותניא כוותיה בשם רבי יוסי.

קרע על אביו והוסיף קריעה על בנו, או איפכא, מה שקרע על אביו לא מתאחה ומה שקרע על בנו מתאחה.

האם אפשר לחזור ולקרוע באותו בגד - לת"ק יכול לקרוע קריעה אחת על אביו ואמו אחיו ואחותו, ולריב"ב קרע אחד על אביו ואמו וקרע אחר לאחרים, לפי שאין מוסיפין על קרע אביו ואמו, וכן הלכה. י"א שגם אם קרע על הקרובים א"א להוסיף בשביל אביו ואמו, ויש חולקים. תוד"ה לפי.

קרע על אביו והתברר לו שמתה אמו ולא אביו יצא, וכן הדין בקרע על אמו והתברר שאביו מת, או שקרע על אביו ואמו והתברר שאחד מן הקרובים מת, אבל קרע על אחד הקרובים והתברר שאביו או אמו מתו לא יצא, ואם קרע על ראובן והתברר לו ששמעון מת יצא, אבל קרע על ראובן והתברר לו שהוא מת אחרי הקריעה י"א שיצא וי"א שלא יצא, ואם מת תוך כדי דיבור יצא. תוד"ה קורע.

שמואל אמר שהלכה כריב"ב להחמיר, משום שבדיני קריעה לא שייך הכלל הלכה כדברי המיקל באבל.

עד היכן קורע עד טיבורו וי"א עד ליבו, הגיע לטיבורו ומת לו עוד מת מרחיק ג' אצבעות ועושה קרע חדש, ואם נתמלא הבגד בקריעות מחזירו לאחריו, נתמלא מלמעלה הופכו מלמטה.

הקורע מלמטה ומן הצדדים לא יצא, וכהן גדול פורם מלמטה.

אין מוסיפים על הקריעה תוך השבעה על המת הראשון, אלא יעשה קרע אחר, משום שבזמן זה אסור לשלול את הקרע, (ואף שלאשה מותר, זה אינו אלא משום כבודה, ולא מן הדין), ולאחר שבעה שכבר שללו את הקרע, קורע באותו מקום ומוסיף עליו דמינכר שזה על מת אחר. וי"א שרק לאחר השלושים מוסיפים על הקריעה, מפני שבזמן זה אסור לאחות את הקרע, ואף שקורע על אביו ואמו אסור לאחות לעולם, זה אינו אלא מפני כבודם.

היוצא בבגד קרוע ממת אחר לפני המת הרי זה גוזל את המתים ואת החיים.

שאל חלוק מחבירו ואמר לו שהוא הולך לבקר את אביו החולה, ומת אביו, יכול לקרוע, ומאחה, ויחזיר לו חלוקו ויתן לו דמי קרעו, אבל אם לא אמר לו שהולך לאביו החולה אסור לקרוע.

חולה שמת לו מת אין מודיעים לו שמה תיטרף דעתו, ואין קורעים בפניו, ומשתקים את הנשים מפניו.

מקרעים לקטן מפני עגמת נפש.

קורע על חמיו וחמותו מפני כבוד אשתו.

אבל לא יניח תינוק בחיקו מפני שמביאו לידי שחוק, ונמצא מתנגה על הבריות.

אין **מברין** אלא קרוביו של מת, ואין מברין אלא על מיטה זקופה, ואם היה לב האבל גס בו יברוהו על מיטה כפויה.

כ"ז. אבל ההולך בדרך ימעט בעסקיו, ואם אינו יכול יגלגל עמהם לעשות סחורה עם חבורה ולא בפני עצמו. וכתבו התוס' (ד"ה אם) דאיירי בדבר האבד. עוד כתבו התוס' דאי יאירי באבילות על אביו ואמו, א"כ באבילות על שאר קרובים א"צ למעט כלל. ואי יאירי בשאר קרובים הכונה שכיון שהוא בדרך ואינו נוהג כ"כ אבילות ומתנחם אסור להרבות בסחורה יותר מאותו שיושב בביתו ואינו מתנחם. וי"מ שהכונה שההולך בדרך שהוא רגיל לקנות צורכי סעודה יותר ממי שנמצא בביתו ימעט בזה. עוד כתבו התוס' דלעיל ט"ו: משמע שלאבל מותר לצאת לדרך, ואולי רק לצורך דבר האבד מותר, וא"כ הכא איירי שהוא יצא לדרך לפני שנעשה אבל.

כפית המיטה

זמן כפית המיטה לר"א משיצא המת מפתח הבית, ולרבי יהושע משיסתם הגולל.

בערב שבת זוקפין את המיטה מן המנחה ולמעלה (והתוס' (ד"ה מן המנחה) מסתפקים אם הכונה למנחה קטנה או גדולה. עוד כתבו התוס' שמכאן סמך שאבל לא יושב על כסא וספסל, אבל אין זה ראייה גמורה, דשאני מיטה שצריכה כפיה, ולא מצינו כפיה בכסא וספסל), ומ"מ לא ישב עליה עד שתחשך, ובמוצאי שבת חוזר וכופה, אע"פ שאין לו אבילות אלא עוד יום אחד.

אלו מיטות כופים-

כופים את כל המיטות שיש בבית האבל, ואפילו עשר מיטות בעשר מקומות, ואפילו חמשה אחים שמת אחד מהם כל האחים כופים את המיטות שבבתיהם.

מיטה המיוחדת לכלים א"צ לכפותה.

דרגש (י"א מיטה המיוחדת למזל ואין ישנים עליה וי"א מיטה של עור, וסירוגו מתוכו אבל מיטה סירוגה על גבה) א"צ לכפותו אלא זוקפו, ולרשב"ג מתיר רצועותיו והוא נופל מאיליו, והלכה כרשב"ג.

מיטה שנקליטיה יוצאים זוקפה ודיו.

צריך לכפות המיטה, ואינו די במה שישן על הכסא או על אודיני או על הקרקע.

מלך שהוא אבל כל העם מסובים על הארץ והוא מיסב על הדרגש.

מותר לכבד ולרבץ ולהדיח כוסות וצלוחיות וקיתוניות בבית האבל, ואין מביאים מוגמר ובשמים לשם, אלא בבית המנחמים, וגם שם אין מברכים על הריח.

כמה תקנות מפני הכבוד

תקנות שתיקנו בענייני אבילות מפני כבודם של העניים - אין מוליכים את אוכל לבית האבל אלא בסלי נצרים של ערבה קלופה, ואין שותים בבית האבל אלא בזכוכית צבועה ולא בזכוכית לבנה, ומכסים פני המת אפי' הוא עשיר (שהעניים היו פניהם מושרים בגלל הבצורת), ומוציאין את המת בכליכה (-מיטה של מתים. ובתוס' (ד"ה בכליכה) הביאו שיי"ג כליבה והיינו כעין תפירות רחוקות זו מזו) ולא בדרגש, ובבגדי פשתן ולא בבגדים יקרים (כמו שנהג רבן גמליאל שציוה בשעת פטירתו לעשות כך, וי"מ שבחיו עשו כך לאחד מבני ביתו. תוד"ה ונהג), ואפי' בצרדא בת זוזא, מפני כבוד העניים.

כ"ז: מניחים את המוגמר תחת כל המתים, ולא רק תחת מתים מחולי מעיים, שלא יתביישו חולי מעיים חיים.

מטבילים כלי המתים, אף אם לא היו נדות או זבים, מפני כבודם של נדות חיות וזבים חיים.

מנהגינו שהש"צ קורא את קריאת התורה ולא העולה לתורה, כדי שלא לבייש את מי שאינו יודע. תוד"ה בכליכה.

מת במועד

אין אומרים ברכת אבלים במועד, אבל עומדים בשורה ומנחמים, ופוטרים את הרבים שאומרים למנחמים לכו לבתיכם.

אין מניחים את המיטה ברחוב להספידו שלא להרגיל את ההספד.

חכם בפניו אין בו דיני מועד ויכולים להספידו, וכ"ש חנוכה ופורים, ויום שמועה כפניו דמי.

הספד מטפח על לב, טיפוח ביד, וקילוס ברגל, ולא יקלס בסנדל אלא במנועל מפני הסכנה שמה יתהפך הסנדך ותישבר רגלו. ור"ח (תוד"ה לא) גורס לא במנועל ולא בסנדל, ויחף מותר כיון שהוא נזהר היטב שלא ינזק.

אבל שניענע ראשו ונראה שניחם מעצמו אין המנחמים רשאים לישב אצלו.

הכל חייבים לעמוד מפני נשיא חוץ מאבל וחולה, ואם עמדו מפני הנשיא אומרים להם שבו חוץ מלאבל ולחולה. ולר"ח (תוד"ה לכל) הכונה שת"ח שעמדו צריך לומר להם שבו, אבל חולה ואבל כיון שאינם צריכים לעמוד ממילא אינם צריכים רשות לשבת.

אבל ביום ראשון אסור לאכול משלו אפילו אם הוא אוכל כמה פעמים (תוד"ה יום), אלא יאכל משל אחרים.

אם יש מת בעיר כולם אסורים במלאכה, ואם יש חבורה של קוברים מותרים.

שיעור הבכי הראוי על מת

כל המתקשה על מתו יותר מדאי, גורם למיתת מת נוסף, וכמעשה בשכנתו של רב הונא שמתו ז' בניה והיא.

שיעור הבכי הוא שלשה ימים, וז' להספד, ושלושים לאיסור גיהוץ ותספורת, מכאן ואילך אמר הקב"ה אי אתם רחמנים יותר ממני.

יש להרבות בבכי על ההולך בלא בנים, דכתיב "בכו בכה להולך", וי"מ על מי שעבר עבירה ושנה בה, שנעשית לו העבירה כהתר.

אבל בג' ימים ראשונים יראה כאילו חרב מונחת בין ירכותיו, ועד שבעה מונחת בקרן זווית מכאן ואילך עוברת כנגדו בשוק.

כ"ח. אין מניחים מיטת יולדת שמתה מחמת הולד ברחוב מפני הכבוד שהיא שופעת דם, ולרבי אלעזר גם של שאר נשים אין מניחים ברחוב, דכתיב "ותמת שם מרים ותקבר שם" סמוך למיתה קבורה. (גם מרים מתה בנשיקה דיליף שם שם ממושה, ולא נכתב הדבר בתורה מפני שגנאי

לאומרו. נסמכה מיתת מרים לפרשת פרה אדומה, ומיתת אהרן נסמכה לבגדי כהונה, לומר שמיתת צדיקים מכפרת כמו פרה אדומה שמכפרת על מעשה העגל (תוד"ה מה) ובגדי כהונה).

מת פתאום זו היא מיתה חטופה, חלה יום אחד ומת זו היא מיתת דחופה, וי"א מיתת מגיפה, ב' ימים- דחוויה, ג' ימים- גערה, ד'- נזיפה, ה' זו היא מיתת כל אדם.

מת בן נ' שנה ועד שישים זו היא מיתת כרת, בן נ"ב זו היא מיתת שמואל הרמתי, בן ס' זו היא מיתה בידי שמים, בן ע'- שיבה, בן פ'- גבורות, מת מיתה חטופה היינו כרת דיומי, ואם הגיע לגבורות ומת מיטה חטופה זו מיתת נשיקה.

חיי בני ומזוני לאו בזכותא תליא מילתא אלא במזלא, כמו שמצינו ברבה ורב חסדא ששניהם תפילתם על הגשמים היתה מותקבלת, ורב חסדא הצליח בחיי בני ומזוני ורבה לא. ואף דאיתא בשבת קנ"ו שאין מזל לישראל, היינו שלפעמים המזל יכול להשתנות, אבל לפעמים אינו יכול להשתנות. תוד"ה אלא.

רבא ביקש מאחיו (רב שעורים) שיבקש ממלאך המוות שלא יצער, ולא ביקש בעצמו כיון שכבר נמסר מזלו, וכשמת נתגלה לרב שעורים ואמר לו שהכאב היה ככאב של הקזה.

רב נחמן נתגלה לרבא לאחר מיתתו ואמר לו שכאב המיתה היה קל כמו הוצאת שירה מחלב, ומ"מ הפחד היה גדול שאינו רוצה לחזור לחיות.

הגמ' מביאה מעשים על אמוראים (רבי אלעזר, רב ששת, רב אשי, רב חסדא, רבי חייא) מה שאמרו למלאך המוות כשבא ליטול את נשמתם.

רב אשי ביקש ממלאך המוות להמתין לו ל' יום כדי שיחזור על תלמודו, מפני שאומרים למעלה אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו, ואחר ל' יום חזר מלאך המוות, ואמר שהוא חייב כבר לקחתו מפני שרגלו של בר נתן דוחקת להיות נשיא, ואין מלכות נוגעת בחברתה אפי' מלוא נימא.

אין למלאך המוות רשות בזמן שהאדם עוסק בתורה.

כ"ח: נשים במועד מענות (-כולם עונות כאחת), אבל לא מטפחות -ספיקת כפים זו בזו על הלב (ומה שמצינו שאסור לטפח ביו"ט שמה יתקן כלי

שיר, היינו בדרך שיר, אבל בדרך אבל אף במועד אסור. תוס' כ"ז: ד"ה אבל), ולא מקוננות (אחת מדברת וכולן עונות אחריה). ולרבי ישמעאל הסמוכות למיטה מטפחות. בר"ח ובחנוכה ובפורים מענות ומטפחות אבל לא מקוננות. ואחרי שנקבר המת לא מענות ולא מטפחות.

לעתיד לבוא הוא אומר "בלע המות לנצח ומחה ד' אלוקים דמעה מעל כל פנים וגו' ". והמשנה מביאה דבר זה כדי לסיים את סדר מועד בדבר טוב, ולכן יבמות מתחיל בפורענות, כיון שזה סמוך לפרענות של מועד קטן. תוד"ה בלע המות.

הגמ' מביאה כמה דברים שהיו נשי דשכנציב אומרות אחר המת.

טוב ללכת אל בית אבל מלכת אל בית משתה, והחי יתן אל ליבו שכמו שנהג עם המת בהספד בקבורה ובנשיאת המת כך ינהגו עמו, וי"א שאם לא יגביה עצמו יגביהוהו מן השמים.

הגמ' מביאה מה אמרו ר"ט וריה"ג וראב"ע ור"ע כשבאו לנחם את רבי ישמעאל על מות בניו, שנשאו ק"ו מנדב ואביהוא ומאביה בן ירבעם ומצדקיה מלך יהודה ומאחאב מלך ישראל, שלא עשו אלא מצוה אחת והיה המספד גדול, בניו של רבי ישמעאל שעשו מצוות רבות על אחת כמה וכמה. ואף שצדקיהו מלך יהודה היה צדיק גמור, בפסוקים לא מצינו שעשה מצוה אלא מה שהעלה את ירמיהו מן הטיט. תוד"ה צדקיהו.

אין המנחמים רשאים לומר דבר עד שיפתח האבל בדברים.

אבל יושב בראש, וכן חתן יושב בראש דכתיב "כחתן יכהן פאר" מה כהן בראש דכתיב "וקדשתו" להקדימו לכל דבר שבקדושה לפתוח ראשון לקרות בספר תורה, ולברך ראשון ברכת המזון, וליטול מנה יפה ראשון (התוס' ד"ה וליטול) דנים אם הכונה שאחרים יתנו לו אבל הוא לא יטול מעצמו שהרי הנותן עינו בחלק יפה אינו רואה סימן ברכה, או שיטול מעצמו כיון שזה דינו), אף חתן בראש.

כ"ט. קשה יציאת נשמה מן הגוף כ...

הנפטר מן המת לא יאמר לו לך לשלום אלא לך בשלום, והנפטר מן החי לא יאמר לך בשלום אלא לך לשלום.

מבחני 'לדעת'

מבחנים שבועיים על דף היומי / משנה ברורה / חפץ חיים / אהבת חסד
ניתן לעשות את המבחנים מיום ו' בבוקר עד יום ב' בלילה:

- בטלפון 0737-289-669
 - במייל 7692282@gmail.com
 - בגדרים פלוס קופת לדעת.
- הגרלות: בכל שבוע על 500 ₪ במזומן, זיכוי 400 ₪ ברשת 'יפה גוף', 100 זוכים בזיכוי 120 ₪ ברשת 'יפה גוף'.

סיכומי 'תמצית'

ניתן להשיג את גליונות סיכומי תמצית החודשיים על הדף היומי / משנה ברורה ומוסר (לפי סדר הדף היומי בהלכה).

- בנקודות ההפצה
- מייל 7692282@gmail.com
- בפקס 0799-414144

בנוסף ניתן לקבל במייל סיכומים על כל מסכתות הש"ס, ועל כל המשנה ברורה, ועל תנ"ך וספרי מוסר, או סיכומים לפי סדר הלימוד של: חבורת ש"ס, קנין ירושלמי, דף הכולל, קנין הלכה, תרי דף, אורייתא, אהבת שלום.

